

Қўқон ДПИ “Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими” йўналиши 301 гуруҳ талабаси Қурбонов Баҳодир томонидан ёзилган “Мафкуравий жараёнларнинг геосиёсий ва глобал муаммолари” мавзусидаги курс иши электрон ахборот таълим ресурсига

ТАҚРИЗ

Ҳар бир халқ ўзининг юксак тараққиётига эришиш учун мутақил бўлиши ҳамда миллий давлатчиликнинг ҳақийи демократик жараёнларини амалга ошириши зарур. Бу жараёнларни истиқлол йиллари амалга ошириб, умумэтироф этилган демократик нормалар ва манфаатларимизга мос келувчи ҳуқуқий демократик миллий давлат куришга киришдик. Шунини айтиш керакки, давлатнинг демократик тамойили универсал ҳолат бўлиб, АҚШ ёки Россияда қандай бўлса бизда ҳам шундай бўлиши лозим деб англашимиз нотўғридир. Яъни уни вужудга келтирадиган, шакллантирадиган ижтимоий-иқтисодий, маънавий, сиёсий, тарихий, географик, геостратегик шароитлар турли халқлар ва давлатларда ҳар хил дараада ривожланган бўлади. Демк ривожланиш жараёнлари миллат руҳиятидан келиб чиқади. Мамлакатимиз, аҳолининг ривожланиш даражасига қараб миллий давлатнинг демократик жарёлари шаклланиб боради.

Талаба ўз ишида Президентимиз И.А.Каримов асарлари, олимларимизнинг илмий қарашлари ва статистик маълумотларни атрофлича таҳлил қилиб, жамият тараққиётида мафкуравий жараёнларни ўрнини нечоғлик аҳамиятлилигини кўрсатиб берган.

Курс ишида акс этирилган маълумотлардан ушбу фанларни ўқитилишида фойдаланиш таълим самарадорлигини оширишга ёрдам беради.

Курс ишини электрон ахборот таълим ресурси Ziyonet тармоғига жойлаштиришга тавсия этиш мумкин деб ҳисоблайман.

Кафедра мудири:

З.Бойтемирова

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI
MUQIMIY NOMIDAGI
QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
TARIX FAKULTETI

5111600-MILLIY G‘OYA, MA’NAVIYAT ASOSLARI VA HUQUQ
TA’LIMI YO‘NALISHI
III “A” GURUH TALABASI

Qurbonov Bahodirning

“Мафкуравий жараёнларнинг геосиёсий ва глобал муаммолари”
mavzusidagi

KURS ISHI

Ilmiy rahbar:

f.f.n., M.Aminova

Qo‘qon-2015

Kurs ishi mavzusi: **MAFKURAVIY JARAYONLARNING GEOSIYOSIY VA
GLOBAL MUAMMOLARI.**

REJA:

1. KIRISH

1. Mustaqillik sharoitida O'zbekistonda mafkuraviy jarayon shakllanishi va rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.

2.ASOSIY QISM:

2.1. MAFKURAVIY JARAYONLARNING NAMOYON BO'LISHI.

**2.2 MA`NAVIY MUNOSABATLARNING MAFKURAVIY MAZMUNI VA
IJTIMOIY TAHDIDLARNI ANGLASH ZARURIYATI.**

2.3. GEOSIYOSIY JARAYONLARNING MOHIYAT VA MAQSADLARI

3. XULOSA

3.1 Mafkuraviy jarayonlar istiqboli

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

KIRISH

Mustaqillik sharoitida O'zbekistonda mafkuraviy jarayon shakllanishi va rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.

Har bir xalq o'zining yuksak taraqqiyotiga erishish uchun mustaqil bo'lishi hamda milliy davlatchilikning haqiqiy demokratik jarayonlarini amalga oshirishi zarur. Bu jarayonlarni istiqlol yillari amalga oshirib, umume'tirof etilgan demokratik normalar va milliy manfaatlarimizga mos keluvchi huquqiy-demokratik milliy davlat qurishga kirishdik. Shuni aytish kerakki, davlatning demokratik tamoyili universal holat bo'lib, Amerikada, Rossiyada qanday bo'lsa bizda ham shunday bo'lishi kerak, deb anglashimiz noto'g'ridir. Ya'ni uni vujudga keltiradigan, shakllantiradigan ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy-siyosiy, tarixiy, geografik, geostrategik sharoitlar turli xalqlar va davlatlarda har xil darajada rivojlangan bo'ladi. Demak, rivojlanish jarayonlari millat ruhiyatidan kelib chiqadi. Mamlakatning, aholining rivojlanish darajasi asosiga qarab milliy davlatning demokratik jarayonlari shakllanib boradi.

Milliy davlatning demokratik prinsiplari Prezident Islom Karimov tomonidan ishlab chiqildi va amalga oshirilmoqda. Yurtboshimizning ta'kidlashicha, "istiqlol biz uchun taraqqiyotning butunlay yangi, keng ufqlarini ochdi. O'z kelajagimizni o'z qo'limiz bilan yaratadigan bo'ldik. Hayotimiz va umumiy xonadonimizni milliy manfaat va qadriyatlarimizni, umume'tirof etilgan demokratik mezonlarga monand qilib qurishdek noyob tarixiy imkoniyatga ega bo'ldik"¹, degan fikrlari hozirgi davrda demokratik jarayonlar muammolarini belgilaydi.

- a) Siyosiy – ijtimoiy rivojlanishning demokratik ob'yektiv qonunlari bizdagi jarayonlarning o'ziga xos va o'ziga mos xususiyatlari bilan uyg'unlashgan holda sodir bo'lmoqda. Garb mamlakatlarida esa rivojlanishda inqilobiy o'zgarishlar ko'p uchraydi. Bizning xalqimiz esa mulohazakor, yetti o'lchab bir kes, qabilida ish tutadi, ya'ni bu xalqimiz mentalitetidan kelib chiqadi.
- b) O'z ruhiyati va ijtimoiy ong taraqqiyotiga ko'ra xalqimizning yangilikka va ma'rifatga ishtiyoqi baland. Natijada madaniyat rivoji va xo'jalik yuritishi, ayniqsa savdoning hozirgi jahon andozalari talablari darajasida tiklanishi – Ipak yo'li gullab-yashnashning o'zagi bo'ldi.
- c) Milliy davlatning demokratik jarayonlari insonga xizmat qilar ekan, bu albatta insonning ehtiyoji, manfaati, qobiliyatidan kelib chiqishi kerak. Ya'ni uzoq yillar davomida to'plangan tajriba, shuningdek, jahon tajribalari xalqimizning intellekti hisobga olingan holda amalga oshirilmoqda.

¹I.Karimov. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. Toshkent, 1996, 55-bet

d) Mamlakatimizda jamoatchilik fikri jamoaviy nuqtai-nazari asosida rivojlanmoqda. G'arb davlatlaridagi demokratiyadan farqli o'laroq, bizda jamoa o'z-o'zini boshqaradi. Oilada yoki jamoada kim aqlli, tajribali va yoshi ulug' bo'lsa, o'shaning fikri boshqalarga ko'proq ta'sir qiladi. Mahalla va qishloqlarda oqsoqollar bir tomondan, hurmatli kishilar bo'lib, biror to'xtamga kelishda ularning fikri bilan hisoblashiladi. Ikkinchi tomondan esa shunga mos ravishda hukumat vakillariga ham alohida hurmat bilan qaraladi. Bu qo'rquv yoki qaramlik emas, balki rahbarlarga hamda ulug' kishilarga bo'lgan ishonch va hurmatdir.

Qur'oni Karimda ham rahbarlar fikri farzdir, ya'ni bajarish ijobiy holda zarurligi qayd qilingan. Bu yerda an'anaviylik va zamonaviylikning shunday manbai mavjudki, qaysi davlat va uning rahbari xalqini chin dildan e'zozlasa, taraqqiyotning eng zarur tayanch nuqtasi topilgan bo'ladi. Shu jihatdan oladigan bo'lsak, O'zbekiston Prezidenti Islom Karimov ta'limotining noyobligini ko'ramiz. Yurtboshimiz mahallalarga davlat tomonidan yordam berish, ularga buyuk davlat qurish yo'lidagi imkoniyatlaridan foydalanishning taktik va strategik yo'llarini belgilab berdi. Bunda davlatning demokratik jarayonlari quyidagicha ta'rif qilinadi:

1. O'zbekiston jamiyatidagi jamoaviy ustuvorlikning tabiati falsafiy-tarixiy chuqur ildizlarga ega va jamoatchilik hayoti tizimida alohida ijtimoiy muvozanat yaratish zarurligiga asoslanadi. Mahalla institutlari saqlanib qolingan hamda jamoaviylik qadriyatlari davom etmoqda. Uning ijtimoiy hayotga ta'siri juda kattadir.

2. Davlatning demokratik jarayonlarni chuqurlashtirish sharoitida fuqorolarni ayni demokratik jarayonlarning faol ishtirokchisi, uning faol himoyachisi sifatida tayyorlash murakkab hamda muddat talab etadigan hodisa. Chunki, mustamlakachilik davri illatlaridan qutulish "azobi"ni fikrlab yashash, aql-idrok yo'rig'i bilan kun ko'rish "mashaqqati"ni yengish uchun insonga ichki iroda, ma'naviy-huquqiy qudrat kerak. Ana shu Iroda va Qudratni uyg'otish, shakllantirish, unga quvvat baxsh etish bugunning asosiy vazifasidir. O'zbekiston fuqorolik jamiyatini barpo etish yo'lini tanlagan ekan, ya'ni inson ongi va qalbini isloh qilish, uni "yangi"lash, ma'naviy-ruhiy-huquqiy "ta'mirlash" kabi sermashaqqat vazifani amalga oshirmoqda. Bu esa juda katta siyosiy qudrat, siyosiy madaniyat va siyosiy iroda talab etadigan muddatli jarayondir.

President Islom Karimov ta'kidlab, "aholimizning siyosiy faolligi hali zamon talablari darajasida emasligini, hamon sust ekanligini qayta-qayta aytishga to'g'ri kelmoqda. Tan olishimiz kerak: eski andozalardan to'liq qutula olmayapmiz. Barcha muhim qarorlar yuqoridan qabul qilinib, bizlarni bor-yo'g'i itoatgo'y ijrochilarga, ba'zan o'ylanmay qabul qilingan qarorlar qurboniga

aylantirgan ma'muriy-buyruqbozlik, mustabid tuzum illatlaridan judo bo'lishimiz qiyin kechyapti"², -degan edi Oliy Majlisning II-chaqiriq XIV sessiyasida. Bu ayni jamiyatni erkinlashtirish va shu asosda demokratik jarayonlarni chuqurlashtirishda eng katta g'ov bo'layotgan holatlardan biridir. Shu sababli ham Yo'lboshchimiz Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma yig'ilishidagi ma'ruzasida jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, chuqur isloh etish muammolari hamda milliy davlat rivojining ustuvor yo'nalishlarini belgilab berdi.

3. Mamlakat ichki va tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlari pirovard natijada O'zbekistonda yangi, adolatli fuqorolik jamiyati barpo etishga qaratilgan. Respublikada sobitqadamlik bilan xalqchil, adolatli jamiyatni barpo etish – bosh vazifadir.

4. Demokratiyaning murosachilik va yakdillik madaniyati mamlakat ichki hayotida ham, tashqi siyosatida ham alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, odamlar, mamlakat fuqorolari o'rtasidagi munosabatlar qanchalik iliq bo'lsa, umumxalq va umumdavlat manfaatlari yo'lida birlashib, muammolarni hal etishda oqilona faoliyat ko'rsatsa, barcha uchun umumiy bo'lgan vazifalar oldida mas'uliyat chuqur xis qilinsa – bu demokratiyaning mamlakat ichki hayotidagi madaniyatini belgilaydi.

5. Demokratik jamiyatni barpo etishning xalqaro tamoyillari, dunyo hamjamiyati e'tirof etgan yo'riqlari mavjud. Bu bevosita fuqoroning o'z xohish-irodasini erkin ifodalash huquqiga egaligi, o'zchilikning ko'pchilikka bo'ysunishi, barcha fuqorolarning millati, elati, ijtimoiy kelib chiqishi va diniy e'tiqodidan qat'iy nazar, teng huquqliligi, davlat va jamiyat boshqaruvida qonun ustuvorligi, saylov va saylanish huquqi va boshqalardir. Biroq ma'lum bir mamlakatda demokratiyani joriy etishda faqat shuning o'zi kifoya qiladimi? Yo'q. chunki, har bir xalqning o'z turmush va tafakkur tarsi, tarixiy an'analari, hayotga munosabati va boshqa jihatlaridan kelib chiqib, demokratiyaga yondoshish usuli bor. Shu ma'noda Prezidentimiz : “Sharqda demokratik jarayonlarning qadimdan shakllangan o'ziga xos va o'ziga mos xususiyatlari bor. Buni also nazardan qochirib bo'lmaydi. Ya'ni Sharqda demokratik jarayonlar uzviy ravishda va asta-sekin taraqqiy topadi. Bu sohada inqilobiy o'zgarishlat yasashga urinishlar g'oyat noxush, hatto fojeali natijalarga olib keladi. Inqilobni G'arb olimlari ham “ijtimoiy taraqqiyotning ibtidoiy va yovvoyi shakli” deb ataganlar. Tabiiyki, bunday yo'l bizga also to'g'ri kelmaydi”³, deganlarida

² I.Karimov. Bizning bosh maqsadimiz — jamiyatni demokratlashtirish va isloh etishdir. 2005 yil, 29

³ I. Karimov. Demokratik o'zgarishlar — jamiyatimiz yangilanishi asosi. Diplomatiya kormusi rahbarlari, xalqaro tashkilotlar va ommaviy axborot vositalari vakillari bilan uchrashuvda so'zlangan nutq. 1996 yil 27 dekabr.//YAngicha fikrlash va ishlash davr talabi.-T.: "O'zbekiston", 1997 yil, 290-bet.

Yurtboshimiz, demokratiyani joriy etishning yurtimizda o'zbekona tamoyillari shakllanayotganligini ko'rsatadilar.

6. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, bir qator mamlakatlar, jumladan, Turkiya, Olmoniya, Angliya, Yaponiya, Xitoy, AQSH, Fransiya va boshqa davlatlarning demokratik taraqqiyot yo'llari bilan yaqindan tanishdi. Bu mamlakatlarda demokratiyaning ibratli va o'rganishga arziqli tajribalari mavjud. Biroq, O'zbekiston Prezidenti bu masalaga o'zining munosabatini aniq va ravshan bayon etdi. Har bir millat o'z milliy ruhiyatidan kelib chiqib bu masalaga yondoshishi zarur. Aniq, o'zbeklar singari juda qadimiy millat va juda boy an'analarga esa xalq ehtiyojlarini hisobga olmaslik og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkinligini uqtiradi va "odamlarning tafakkuri va ijtimoiy saviyasi bilan demokratik o'zgarishlar darajasi va suratlari bir-biriga qanchalik mutanosib bo'lishiga bog'liqdir. Aksincha, buday yo'l chalkash va xatarli oqibatlariga olib kelishi mumkin"⁴ - deb ta'kidladi.

Milliy davlatimizning demokratik tamoyillarini yanada chuqurlashtirish va rivojlantirish to'g'risida ko'p gapiramiz. Biroq, amaliyotda ma'naviy-siyosiy va huquqiy jihatdan to'liq darajada tayyor emasligimiz sababli ba'zi bir uzilishlar ro'y barayotganligi sezilib turadi. Aslida, demokratiya bu- "ob'yektiv voqelik". U bor yoki yo'q. Bir tizimdan boshqasiga o'tayotganda uni yo'riqnomalar berish uslubi bilan darhol qurib bo'lmaydi. Bu haqda juda ko'p aytilgan va yozilgan. Biroq, barqaror demokratik jamiyatning qaror topishi uchun zarur ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning hayotga tadbiiq qilishga qodir kuchli milliy davlat lozimligini tushunib yetdik. Chunki, davlatning, alohida davlatning demokratik jarayonlari haqida gap bormoqda. Albatta, iqtisodiy va siyosiy hayotdagi erkinliklarni bosqichma-bosqich kengaytirib borishni ma'lum darajada demokratiyalashtirish deb tushunish mumkin. Ammo, sobiq ma'muriy-buyruqbozlik tizimi sarqitlarining uzoq davr mobaynida sezilarli darajada ta'sir qilishini ham inkor etib bo'lmaydi. Tabiiyki, jamiyatning demoktariyalashtirish odimlarini sho'ro sarqitlariga qarab o'lchab bo'lmaydi. Har bir narsani o'zining mohiyatidan kelib chiqib, o'z nomi bilan mardonavor aytish ayni Islom Karimovning siyosiy sifatlaridan biridir. Har qanday siyosiy vazifa siyosatchi zimmasiga rejadagilarni amalga oshirish irodasi va layoqatidan iborat bo'lgan javobgarlikni yuklaydi. Rahbar o'zini "demokrat", mamlakatini esa "demokratiya oroli" deb xohlaganicha aytishi mumkin, biroq shu bilan birgalikda uning mamlakatida ochlik, qashshoqlik, tartibsizlik, turli tomonga tashlanishlar hukmron bo'lishi ham hech gap emas?! Bir qator MDH mamlakatlaridagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bunga yorqin misol bo'la oladi. Va bizning

⁴ I.Karimov. Bizning bosh maqsadimiz — jamiyatni demokratlashtirish va isloh etishdir. 2005 yil, 33

mamlakatimizga kelsak, shuni alohida ta'kidlash kerakki, XXI asrda mamlakatlarning arzon populizmi va demokratiya niqobi ostidagi o'yinlari emas, balki zaruriy g'oyadan voqelikka aylangan haqiqiy demokratik, ochiq adolatli jamiyat tomon qo'ygan shahdam qadamlari bu borada qo'lga kiritgan yutuqlari bilan O'zbekistonimiz tanlagan yo'l – demokratik tamoyillar mazmunini tashkil etadi.

Mamlakatimizning jahon sivilizatsiyasiga demokratik jarayonlar ila chiqishi ham muammolar yechimiga ta'sir ko'rsatadi, albatta.

Yevropa Ittifoqi va O'zbekistonning munosabatlariga 1996 yil 21 iyunda Yevropa Ittifoqi bilan O'zbekiston o'rtasida tuzilgan muhim hujjat – sherikchilik va hamkorlik to'g'risidagi Bitim imzolanishi bilan demokratik jarayonlarga dastlabki asos solingan edi. Mazkur bitim doirasida Yevropa komissiyasi O'zbekistonda Yevropa Eyd (Yevropa ko'magi) dasturining bir qator loyihalarini moliyalashtirib kelmoqda. Shunday loyihalardan biri "O'zbekistonda demokratik jarayonlarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash" bo'lib, bir qator amaliy ishlar qilindi. Loyiyaning maqsadi O'zbekistonda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish, qonun ustuvorligi, inson huquq va erkinliklari, demokratiyaning umume'tirof etilgan prinsiplari asosida fuqorolik jamiyati asoslarini shakllantirishga ko'maklashishdan iborat. Loyiha doirasida yevropalik ekspertlar yordamida amaldagi qonun hujjatlarini tahlil qilish, qonun ijodkorligi jarayonini demokratlashtirish, qonun loyihalarini tayyorlashda xorijiy tajribalarni o'rganish, demokratik o'zgarishlarni chuqurlashtirishga qaratilgan yangi huquqiy hujjatlarni ishlab chiqishda Oliy Majlisning palatalari a'zolariga ko'maklashish borasida keng qamrovli ishlar olib borildi.

Ushbu Yevropa Eyd dasturi loyihasi Oliy Majlisning sud-huquq masalalari va demokratik institutlar, nodavlat tashkilotlar va fuqorolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari qo'mitalari, Oliy Majlis huzuridagi Amaldagi qonun hujjatlari monitoringi instituti, Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsmon) hamda bir qator nodavlat, notijorat tashkilotlari bilan hamkorlikda amalga oshirildi. Loyiyaning ish boshlashi mamlakatimizda ikki palatali parlament tizimiga o'tishga tayyorgarlik ko'rish davriga to'g'ri kelganligi bois, ikki palatali parlamentning huquqiy asoslarini yaratish, bunda jahon tajribasini o'rganish va tahlil qilish hamda uning maqbul jihatlarini milliy qonunchiligimizga tadbiq etishda muhim omil bo'ldi. Loyiha doirasida yevropalik va milliy ekspertlar tomonidan 30 dan ziyod yo'nalishda ish olib borildi. Bu ishlarning barchasi parlament qo'mitalariga o'z faoliyatida foydalanishi uchun taqdim etildi.

"Insoniyat tarixiga nazar solsak, davlatlarning demokratik jarayonlarni amalga oshirishi muhim ahamiyat kasb etgan, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning

asosiy omili bo'lib xizmat qilgan. Har bir xalq demokratiyani o'z mentaliteti, o'z ko'nikmalari, qadriyatlariga munosib tarzda u yoki bu darajada hayotga joriy qiladi. Umuminsoniy mohiyat va mazmunga ega bo'lgan tamoyillar har bir davlatning taraqqiyot darajasi, boshqaruv tizimi, siyosiy muhiti, xalq ommasining, ijtimoiy ongning faolligi bilan bog'liq holda joriy qilinadi. Xuddi shu va boshqa ijtimoiy rivojlanish suratlarini belgilovchi omillar ta'sirida davlatning demokratik jarayonlarini joriy qilish suratlari jadallashishi yoki sustlashishi mumkin. Demak, demokratiyani yuqoridan majburiy joriy etish mumkin emas. Demokratiya – xalq ijodi, fuqorolarning ijtimoiy-siyosiy faolligi natijasida qo'lga kiritiladigan boshqaruv tizimi. Demokratiya doimo xalq ommasining faol harakati, o'z huquqlari, ehtiyojlarini qondirish uchun olib borgan mashaqqatli kurashlari, faol mehnati natijasida qo'lga kiritilgan. Har bir davlatda demokratik tamoyillarni hayotga joriy qilish turli yo'llar vositasida amalga oshirilgan. Lekin uning asosiy talabi va omili doimo shaxsning huquq va erkinliklari, shu jumladan, erkin fikrlash va o'z fikr va mulohazalarini erkin bayon qilish huquqini ta'minlashdir.”⁵

Har qanday davlatning demokratik jarayonlarni amalga oshirish ma'lum muddat talab qiluvchi holatdir. Avvalam bor demokratiyaning huquqiy asoslari barpo qilinishi shart. Ushbu jarayonlarni sun'iy ravishda jilovlab turish ham yoki suratlarini jadallashtirish ham ijobiy natijalar bermaydi. “Haqiqiy demokratik jamiyat pastdan, ya'ni fuqorolarning o'zlari o'z ehtiyojlari, huquq va erkinliklari uchun kurashish ko'nikmalarini tashkil toptirgan holda, uning faollari birlashgan kasaba uyushmalar, partiyalar va boshqa jamoat tashkilotlari tomonidan qo'yilgan talablar qonun shaklida ifoda qilinishiga erishilgandagina shakllanadi va xalq manfaatlarini ko'zlab faoliyat ko'rsata oladi”⁶, deb yozgan falsafa fanlari doktori S.Shermatovanning fikrini qo'llab-quvvatlaymiz.

Hozirgi paytda huquqiy demokratiya yo'lini tanlab, rivojlanayotgan milliy davlatimiz uchun insoniyat tarixining turli davrlarida demokratik davlatlar shakllanishi va amaliyotini tahlil qilishi, qiyosiy o'rganishi muhim ahamiyatga egadir. Ya'ni dunyo davlatlari demokratiyaga ma'naviy-ma'rifiylashgan jamiyatga xos tamoyillar bilan munosabatda bo'lishlari va baholash madaniyatini egallab olishlari, hatto ba'zi manfaatlardan voz kechishi ham muhim bo'lib qolmoqda. Masalan, hayot kechirish G'arb turmush tarziga mos bo'lsa va uni targ'ib etsa demokratiya, unga to'g'ri kelmasa demokratiya emas, deb qarash bir tomonlama yondoshuv hisoblanib, o'zini qadrlagan, hurmat qilgan xalq uchun

⁵ I.Karimov. Bizning bosh maqsadimiz — jamiyatni demokratlashtirish va isloh etishdir. 2005 yil, 52

⁶ I. Karimov. Demokratik o'zgarishlar — jamiyatimiz yangilanishi asosi. Diplomatiya kormusi rahbarlari, xalqaro tashkilotlar va ommaviy axborot vositalari vakillari bilan uchrashuvda so'zlangan nutq. 1996 yil 27 dekabr.//YAngicha fikrlash va ishlash davr talabi.-T.: "O'zbekiston", 1997 yil, 293-bet.

xavfli hamda tahdidli bir holatdir. Turli xalqlar, turli madaniyatlar, manfaatlarning yonma-yon yashashi, yashay olishi faqat milliy demokratik sharoitdagina amalga oshadi. Buni biz mamlakatimiz miqyosida ko'rib turibmiz.

Bugungi dunyo erishayotgan yutuqlardan orqada qolmaslik, yangi texnologiyalarni egallab, uni ishlab chiqarishga jalb etish uchun izlanish, yangi-yangi ixtirolar qilishga qodir bo'lish, mustaqillikni mustahkamlash va uni rivojlantirish mamlakatimizning muhim yo'nalishlarini tashkil etadi. O'zligini anglagan xalq mustaqillikka, o'z taqdiriga, farzandlarining kelajagiga istiqbol ko'zi bilan qaraydi!? Jahonda o'ziga xos o'ringa ega bo'layotgan O'zbekiston shunday milliy demokratik yo'ldan bormoqda. Bu yo'lda unga milliy g'oya, mafkura va ma'naviy-axloqiy qarashlar asos bo'lmoqda.

Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot qurishdek ulug' ishni amalga oshirish, avvalo, ma'naviy omil bilan uzviy bog'liqdir. Ma'naviyat – millatning o'tmishi, buguni va kelajagini belgilaydigan asosiy ijtimoiy-ma'rifiy mezon. Shu bois istiqlolning ilk kunlaridanoq xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirish, ma'naviy-ma'rifiy va ta'lim-tarbiya sohalarini isloh etish, yosh avlodni ma'naviy jihatdan yetuk, barkamol va ma'rifatli etib tarbiyalash masalasiga davlat siyosati darajasida e'tibor berilmoqda.

Jamiyatni demokratlashtirish va isloh etishda milliy istiqlol g'oyasi bilan bog'liq masalalarga Prezidentimiz tomonidan mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq alohida e'tibor qaratilgan edi. Yurtboshimiz asarlarida milliy istiqlol g'oyasi mamlakat taraqqiyotining g'oyaviy tamoyillari to'g'risidagi yaxlit nazariya sifatida ta'riflab berilgan, uni jamoatchilikning ishonch va e'tiqodiga aylantirish masalalari atroflicha yoritilgan. Shu sababli ham O'zbekiston Prezidentining "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" fani bo'yicha ta'lim dasturlari yaratish va ta'lim tizimiga joriy etish to'g'risida"gi Farmoyishi (2000 yil 18 yanvar) bu ta'limotni o'rganishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

"Milliy istiqlol g'oyasining asosiy tushuncha va tamoyillarini yurtdoshlarimiz qalbi va ongiga singdirish, odamlarni ezgu g'oyalarga ishontirish orqali oliyanob maqsadlar sari safarbar etish dunyodagi turli kuchlar o'rtasida axborot kurashlari avjiga chiqayotgan hozirgi globallashtirish zamonida ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki xalqning ruhiyati, kayfiyati, hissiy kechinmalari va faoliyat ko'rsatishga shayligi uning harakat dasturi bo'lgan umummilliy g'oyaga bo'lgan ishonchi bilan belgilanadi. Ana shunday ishonch jamiyat a'zolarida mustahkam e'tiqodni shakllantirib, ularni yanada jipslashtiradi, mamlakat fuqorolarining o'zaro totuv, do'st va inoq bo'lib

yashashiga, o'z manfaatlarini Vatan manfaatlari bilan uyg'unlashtirishga chorlaydi.”⁷

Milliy istiqlol g'oyasi, avvalo, xalqni, aholining turli qatlamlari, mamlakatimizdagi xilma-xil qarashdagi kishilar, siyosiy partiyalarni yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, xalq manfaati yo'lida birlashtiruvchi ta'sirchan ma'naviy omildir. Bu borada Prezidentimizning ma'ruzasida quyidagi fikrlar muhim ahamiyatga ega: "...siyosiy partiyalar xalqni, millatni qadim-qadimdan birlashtirib kelayotgan mushtarak g'oyalar ham borligini doimo esda tutishi zarur. Shu bois ular o'z manfaatlarini himoya qilishda bir-biriga raqib yoki muxolifat bo'lishi mumkin, lekin yagona Vatan, yagona xalq manfaatlari haqida gap ketganda, hammasi musht bo'lib birlashishi darkor. Bugungi kunda bizning yurtimizda milliy istiqlol g'oyasi ana shunday birlashtiruvchi kuch bo'lib hisoblanadi”⁸.

Darhaqiqat, milliy istiqlol g'oyasi yurtimizga chetdan tahdid solayotgan, xalqimiz, ayniqsa yoshlar ongini zaharlashga intilayotgan, el-yurtimizni tanlagan yo'lidan qaytarishga intilayotgan g'arazli maqsadlarni ko'zlovchi yovuz kuchlarga qarshi turishda tayanch vazifasini o'tamoqda. Bu g'oya xalqimizni hech kim, hech qachon qaram qila olmasligining noyob timsoliga aylanib, bizga ma'naviy kuch bermoqda, fuqorolarimizni xayrli ishlarga safarbar etmoqda.

G'oyaviy sohada amalga oshirilgan islohotlar qanchalik zarur ekanini bugun jamiyatimiz hayotining o'zi yaqqol ko'rsatib turibdi. Bu bir tomondan, davlat va jamiyat hayotini mafkuralashtirishdan, yakka mafkuraning ta'siridan saqlaydi. Ikkinchidan, jamiyatda turli xil fikr va qarashlarning rivojlanishiga imkoniyat yaratib beradi. Bugun yurtimizda hech qaysi mafkura davlat mafkurasi sifatida o'rnatilmaganining o'zi jamiyatda erkin tafakkur rivoji uchun shart-sharoit yaratib bermoqda.

Hozirgi paytda bir haqiqat tobora ayon bo'lmoqda, ya'ni bizning hayotimiz, kelajagimizni hech kim chetdan kelib ta'minlab bermaydi. Nimagaki erishsak, o'z kuchimiz, imkoniyatimiz va salohiyatimiz bilan erishmoqdamiz. Bosh islohotchi bo'lib kelayotgan, o'tgan suronli va murakkab yillar davomida bu vazifani ado etib, xalqimizning ishonchini qozongan milliy davlatimiz bundan bo'yon ham mustahkam tayanch va suyanch bo'lib qolaveradi.

1-BOB MAFKURAVIY JARAYONLARNING NAMOYON BO'LISHI

⁷ Karimov I.A. Milliy istiqlol mafkurasi xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. / «Toshkent» «O'zbekiston», 1998 yil 28 bet

⁸ O'sha joyda 33 b.

Ma`naviy munosabatlarning mafkuraviy mazmuni va ijtimoiy tahdidlarni anglash zaruriyati.

“Sayyoramiz sivilizatsiyasi taraqqiyotining oʻtgan asrlar tajribasi bugungi kunga kelib, shuni yaqqol tasdiqlamoqdaki, xalqlar, millatlarning tarixiy taraqqiyoti hech qachon silliq kechmagan. Zamonning zayli bilan insoniyat tarixida kuchli evrilishlar, vayron qiluvchi ijtimoiy-siyosiy toʻfonlar ham, shu bilan bir qatorda, u yoki bu millatning hayotida yangi davrni boshlab berishi mumkin boʻlgan noyob imkoniyatlar ham tugʻilib turgan.

Ana shu holatdan kelib chiqib qaralganda, davrning shafqatsiz toʻfonlariga javob bera olmasdan tamomila barbod boʻlgan yoki mavjud imkoniyatlari boʻla turib undan foydalana olmaslik oqibatida, koʻp asrlar qoloqlik komiga tushib qolgan xalqlarni ham yoki aksincha, zamon zayliga hozirjavob boʻlib, undan oʻz xavfsizligi va taraqqiyoti uchun imkon qidirib topa olgan, natijada jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotining bayroqdori darajasiga koʻtarilgan xalqlarni ham tarixdan yaxshi bilamiz.”⁹

Shu oʻrinda tabiiy bir savol tugʻiladi: xoʻsh, xalqlar va millatlar nomutanasibligi asosida nima yotadi? Nima uchun ayrim xalqlar tarixiy taraqqiyot oʻlchamlari bilan hisoblaganimizda, uncha uzoq umr koʻrmay, insoniyat sivilizatsiyasidan oʻziga munosib oʻrin topa olmay, butkul tanazzulga yuz tutganlar? Aksincha, ayni bir paytda, boshqa bir xalqlar, oʻzining nomini, qadriyatlarini yoʻqotmasdan, oldiga qoʻygan buyuk maqsadlaridan adashmasdan umrboqiylikka dahldor boʻlib qolgan. Buning sir-asrori nimada?

Kishilik jamiyati rivojlanishi natijasida toʻplangan nihoyatda katta tajribadan kelib chiqib xulosa qilganimizda, insoniyat taraqqiyoti koʻpgina omillarga bogʻliq ekanligiga, lekin ularning orasida maʼrifatga intilish omili ustun boʻlib xizmat qilganligiga amin boʻlamiz.

Zamonning shafqatsiz sinovlariga qarshi oʻzining yuksak manfaati bilan javob bergan millat hech qachon zavolga yuz tutmagan. Aynan maʼrifat, millatning zamon bilan hamnafas turishini taʼminlagan, millat taqdiri uchun xatarli vaziyatlarda bamisoli jamiyatning qalqoni vazifasini oʻtagan.

Germaniya va Yaponiya mamlakatlarining urushdan keyingi bosib oʻtgan yoʻliga nazar tashlasak, quyidagi bosqichlar koʻz oldimizda paydo boʻladi: yaʼni, millat sifatida oʻzlikni saqlab qolish, taraqqiy qilish hamda jahon hamjamiyatida

⁹ Karimov I.A. Inson manfaatlarini taʼminlash, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish - ustuvor vazifamiz. / «Toshkent» “Oʻzbekiston», 2006 yil 35 bet

munosib o'rinni egallash. Bu mamlakatlarning shu tarzdagi muvaffaqiyatlari sabablarini qanchalik chuqur tahlil qilmaylik, baribir, unda ma'rifatga intilish omilining yetakchi o'rinda turganligini ko'ramiz. Shu jihatdan olib qaralganda, qudratli demokratik davlat sari bugun o'tish davrini o'z boshidan kechirayotgan bizning mamlakatimiz hayotida ham ma'rifat omili taraqqiyotning bosh ustuni bo'lib xizmat qilishi lozimligini barchamiz chuqur anglashimiz kerak. Yuksak ma'rifatli jamiyatgina yuksak maqsadlarni ko'zlay oladi va unga erishish yo'llarini ham hal qiladi, degan fikrni xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz tafakkuriga singdirish – davrimizning eng muhim vazifasidir. Zero, Respublikamiz Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganidek, "Ma'rifatparvarlik biz uchun bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q, yo'qotmaydi ham. Aql zakovatli, yuksak ma'naviyatli kishilarni tarbiyalay olsakkina, oldimizga qo'ygan maqsadlarga erisha olamiz, yurtimizda farovonlik va taraqqiyot qaror topadi. Agar shu muammoni yechmasak, barcha toat-ibodatlarimiz bir pul: taraqqiyot ham, kelajak ham, farovon hayot ham bo'lmaydi"¹⁰.

Ushbu fikrlardan kelib chiqadigan bosh xulosa shundaki, mamlakatimizda ma'rifatni yuksaltirish davrimizning eng mas'uliyatli talabidir. Chunki ma'rifatli jamiyat, nafaqat o'zining taraqqiyot istiqbollari oldindan ko'ra biladi, balki o'ziga xavf solishi mumkin bo'lgan turli tahdidlarni ham mardonovor bartaraf eta oladi.

Shu jihatdan olib qaralganda, mamlakatimizda ma'rifatni yuksaltirishning asosiy vositasi bo'lgan yangi ta'lim va tarbiya tizimini hayotimizga tadbiq qilish ishlarini sifat jihatidan butunlay yangi darajaga ko'tarish vazifasi ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ma'lumki, bu borada davlatimiz tomonidan katta ishlar amalga oshirilmoqda. Masalan, davlat tomonidan qabul qilingan yangi qonun o'zining tub mohiyatiga ko'ra, eng zamonaviy ta'lim tizimini barpo qilishning mukammal huquqiy asosidir. Bundan tashqari, davlatimiz yangi ta'lim tizimining barcha kerakli moddiy asoslarini ham hal qilib bermoqda.

Ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish ishlariga halaqit berayotgan eng katta qusurlardan biri – bu hali ko'pchiligimizning tafakkurimizdagi eskicha yondoshuvlardir. Masalan, ta'lim va tarbiya ishini faqat maorifchilarning vazifasi deb qarash hollari hali ham ko'p joylarda uchrab turibdi, bu g'oyatda achinarlidir.

Bugungi kunda bunday kayfiyatdan tezlik bilan voz kechish payti allaqachon yetib kelgan. Gap jamiyat, uning kelajagi, xavfsizligi va uning taraqqiyoti haqida ketayotgan bir paytda, millatimiz dushmanlari quturib, jamiyatimiz a'zolarining tafakkurini, ayniqsa yoshlarimiz ongini makkorlik bilan

¹⁰ I.Karimov. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: havfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.// .-T.: "O'zbekiston", 1998 yil, 208-bet.

egallashga harakat qilayotgan ayni bir ziddiyatli davrda, ta'lim va tarbiya borasida loqayd bo'lib turish – millatga xoinlik qilish bilan barobar emasmi? Bizga tahdid solayotgan g'animlar keyingi paytlarda afsuski, aynan mana shu ta'lim-tarbiya borasida jamiyatimiz a'zolari tomonidan yo'l qo'yilgan loqaydlik holatidan ustalik bilan foydalanib qolishga harakat qilmoqdalar. Deylik, bola 11 yil davomida maktabda, qolaversa, tug'ilgan oilasi va mahallasida ta'lim-tarbiya olsa-da, qandaydir begona "mulla"ning ikki-uch oycha bergan yashirincha "darsi"ni tinglab, uning mafkurasiga ergashib ketsa? Bu holat barchamizni birday tashvishga solishi kerak emasmi?

Shundan kelib chiqqan holda, bugungi kunda, birinchi navbatda, ta'lim va tarbiyani amalga oshirishning boshlang'ich nuqtasi bo'lgan maktab va oilaning faoliyatiga baho berishda, biz qo'llab kelayotgan mezonidagi eskilik sarqitlaridan xalos bo'lishimiz kerak.

Sir emaski, maorif tizimiga baho berishda ko'pchilikning tafakkurida hali ham eskicha mezon, eskicha yondoshuv, ya'ni qaysidir maktabni bitirgan yigit-qizlar orasidan qancha ko'p oliy o'quv yurtiga kirganlar bo'lsa, demak, o'sha maktab, uning o'qituvchilari shuncha yaxshi ishlagan, oilasi yaxshi tarbiya bergan, degan xulosa chiqarish hollari kundalik amaliyotimizda ustunlik qilmoqda. Bunday yondoshuv esa jamiyat hayotini, uning oldida turgan muhim vazifalarini nihoyatda bir tomonlama va chala anglashga olib keladi. Qolaversa, poytaxtimizda 16 fevral voqealarini sodir etishda ishtirok qilgan murtadlarning ko'pchiligi oliy ma'lumotli ekanliklarini ham esdan chiqarmasligimiz kerak.

Ta'lim va tarbiya tizimini takomillashtirishda jamiyatimizda albatta, xalqimiz diniy qadriyatlarining roli ham beqiyos. Shu o'rinda, nazarimizda, muhim bo'lib turgan yana bir jihatga e'tibor qaratmoqchimiz. Yoshlarimiz ongi va tafakkuriga muqaddas Islom dinimizning pokiza g'oyalari to'g'risida, xalqimiz e'tiqod qiladigan Imom A'zam mazhabi qoidalari to'g'risida haqqoniy bilimlarni shakllantirishda nima uchun mahallalardagi masjidlar, ulardagi imom-xatiblar chetda turibdilar. Nima uchun ular yoshlarni faqat masjidlarda kutib o'tiradilar-da, maktablardan o'zlarini olib qochadilar. To'g'ri, bizda din davlatdan ajratilgan. Bu – dunyoviy davlatning tamoyillaridan biri. Lekin bunday holat din jamiyatdan ham ajratilgan degan ma'noni mutlaqo anglatmaydi-ku. Aksincha, diniy qadriyatlar xalqimiz qadriyatlarining ajralmas bo'lagi ekan, nima uchun dinimiz peshvolari umumjamiyat ishi bo'lgan ta'lim-tarbiya tizimini amalga oshirilishidan o'zlarini chetga olishlari kerak?

Yoshlarimizga begona "chalamullalar" emas, o'zimizning sof vijdonli, sog'lom fikr yurituvchi imomlarimiz maktablarga qadam ranjida qilib, avvalambor, muborak ona zaminimizda tug'ilib, voyaga yetgan, Islom dunyosida mashxo'r bo'lgan buyuk imomlarimiz Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy,

allomalarimiz Naqshbandiy, Ahmad Yassaviy, Zamaxshariy, Moturdiy kabilarning ta'limotlari, Muqaddas Qur'oni Karim, muborak hadislar hamda ulardagi insonparvarlik g'oyalari haqida ma'ruzalar o'qib tursalar bo'lmaydimi? Shunday yo'llar bilan ham qancha-qancha yoshlarimizni diniy aqidaparastlar changalidan qutqarib qolish mumkin emasmi?

Bugungi kunda jamiyatimiz taraqqiyotining yangi ufqlari ochilmoqda. Demokratik, adolatli jamiyat qurishdek ulug'vor maqsadlarga erishish yo'lida yanada sobitqadam bo'lishimiz lozim. Ayni paytda bu borada oldimizda to'siq bo'lib turgan ayrim muammo va illatlarni anglab yetish va bartaraf qilish ham dolzarb vazifadir. Ba'zi mansabdor shaxslarning o'z mansabini suiste'mol qilishi, ayniqsa, adolatsizlik va poraxo'rlik ko'rinishlari jamiyatimiz ijtimoiy hayotiga, uning taraqqiyotiga tahdid solmoqda. Bu kabi salbiy holatlarni va ularning sabablarini chuqur anglash, muammoning yechimlarini topish, Prezident Islom Karimov so'zlari bilan aytganda, "...zamonaviy dunyoqarashimiz, ma'naviy tamoyillarimiz, urf-odatlarimiz, ko'nikmalarimiz yangicha negizda shakllanayotgan va shubhasiz, ertangi avlod ta'lim-tarbiyasiga asos bo'ladigan ijtimoiy-axloqiy qarashlarimiz vujudga kelayotgan bugungi hal qiluvchi pallada butun xalqimiz uchun ham nihoyatda muhimdir"¹¹. Bu o'rinda, ijtimoiy tahdidlarning nazariy jihatlariga alohida e'tibor qaratish lozim.

Ko'pgina demokratik mamlakatlarda olimlar va mutaxassislar insonning ma'naviy dunyosi bilan bog'liq omillarni o'rganishga katta ahamiyat berishmoqda. Jumladan, olam barqarorligi va yaxlitligida iqtisodiy, siyosiy, texnologik, umuman, moddiy omillar bilan birga ijtimoiy jarayonning inson xohish-irodasi, xatti-harakati va ongi, hayotiy faoliyati ham muhim ahamiyat kasb etishi alohida ta'kidlanmoqda.

Turli xavfli jarayonlarni bartaraf etishda insonning ishtiroki va o'rni haqida so'z yuritar ekanmiz, ushbu o'rinda, ijtimoiy faol shaxsning faol qiyofasi, mohiyati, ichki dunyosi, qolaversa, moyilliklari to'g'risida turli-tuman fikrlar mavjudligini, albatta, e'tiborga olish zarur. Insonning shakllanishi va ijtimoiy mavjudot sifatidagi ma'naviy rivojlanishi ijtimoiy taraqqiyot bosqichlari, ularning mohiyat va xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Bu haqiqatni hech kim inkor etolmaydi. Lekin mustaqillikka erishilib tafakkur xilma-xilligi tamoyili qaror topgunga qadar bu muammo bir yoqlama talqin qilinib kelingan. Doimiy takrorlanib turuvchi ijtimoiy qonuniyatlar jarayoni bilan inson salohiyati o'rtasidagi o'zaro munosabat haqida noto'g'ri tasavvur hukmron bo'lib, inson bunda ularga ko'r-ko'rona bo'ysunuvchi, allaqanday universitetlar tasarrufidagi

¹¹ I.Karimov. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: havfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.// .-T.: "O'zbekiston", 1998 yil, 208-bet.

ikkinchi darajali omil deb hisoblangan, insonning buyuk kuch-qudrati uning cheksiz imkoniyati bilan bog'liq bo'lgan ko'plab ilg'or g'oyalardan ong'li ravishda uzoqlashtirilgan edi. Ilg'or ma'naviy dunyoqarashga ega kishi esa darhol "idealistlar" safiga kiritilardi.

Inson o'z murakkab muammolari bilan taqdir girdobiga tashlab qo'yildiki, natijada u or-nomus, haq-huquqini himoya qilishni qandaydir "partiya rahnamoligi" yoki "xalqlar otasi" bo'lgan "dohiyalar" nomi bilan bog'lash payiga tushdi. Sho'rolar tuzumida yashagan inson shu qadar ixtiyorsizlikka yuz tutdiki, oqibatda u fashizm, kommunizm va totalitarizm singari vahshiy tartiblarga qarshi ochiqdan-ochiq bosh ko'tarishdan ko'ra, yolg'izlikni, uzlatni, loqaydlikni afzal ko'ra boshladi. Buyuk nemis faylasufi I.Kant "Men tarixni o'qigan va tahlil qilganim sari, uning insonlar nomukammalligining unsiz guvohi ekanini anglab yetdim", deganida, nihoyatda haq edi. Bu ulkan muammo bugun ham o'z yechimini topmagani bois, dunyo hamon tahdidli jarayonlar girdobida qolmoqda.

Yer yuzining turli mintaqalarida sodir bo'layotgan mohiyatan butun insoniyat boshiga xavf solib turgan turli noxush hodisalarni tahlil qilib, ularning barchasida inson omili bosh sababchi ekanini sezish qiyin emas. Birgina misol, Germaniya olimlarining tadqiqotlariga ko'ra, 1945-1995 yillar orasida, ya'ni qirg'inbarot ikkinchi jahon urushidan keyingi 50 yillik "tinchlik hukm surgan davr"da insoniyat atigi 26 kun tinchlik nash'asidan bahramand bo'lgan ekan. Ana shu yillar davomidagi turli xil mojarolar o'p'qonida 25 milliondan 35 milliongacha kishi begunoh halok bo'lgan. Nemis olimlari o'z tadqiqotlarida millatchilik, zo'ravonlik va diniy ekstremizmning barchasi odamzodda aql-zakovat, madaniyat va ma'rifat yetishmagani tufayli sodir etilgan, degan ibratli xulosani bildirishdi.

Insonning buyuk yaratuvchilik salohiyati va uning qadr-qimmatini munosib baholanmasa, u turli-tuman manfaatga ega bo'lgan guruhlar qo'lida qurolga aylanishi shubhasizdir. U o'z manbai va ildizidan begonalashib, o'zi yashaydigan makonga salbiy ta'sir qila boshlaydi, eng dahshatlisi, u o'zligini unutish darajasiga yetib boradi. Odamzotning ma'naviy butunligini asrash, e'zozlash o'rniga, uning yaxlitligiga rahna soladigan xatti-harakatlar avj olsa, insonning bevosita ishtiroki, aralashuvi tufayli tabiat, jamiyat va shaxs o'rtasidagi uyg'unlik buziladi. Insoniyatga bevosita xavf soluvchi bu yangi tahdid "antropogen tanazzul" degan nom bilan ilmiy va siyosiy lug'atlardan joy ola boshladi.

Taraqqiyot jarayonida ijtimoiy munosabatlar chuqurlashib, davlatimiz murakkab umumbashariy muloqotlar tizimiga kirib borar ekan, fuqarolarning mas'uliyati ham kuchaya boradi. Mas'uliyatni his etish esa, birinchi navbatda, davlat manfaatlar, umumilliy manfaatlar darajasida fikr qilish bilan chambarchas bog'liqdir.

Ona zaminga vatanparvarlik tuyg'usi elu yurtga tahdid solishi mumkin bo'lgan har qanday xavf-xatarni yengishning beqiyos manbaidir. Shunday ekan, Vatan xavfsizligi va barqarorligini ta'minlashda, uning kuch-qudratini yanada oshirishda inson salohiyati, ya'ni inson omilining o'rni beqiyosdir.

Bu o'rinda rahbar xodimlarning mas'uliyati, jonbozligi muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda xalqimizning ruhiyatini baland ko'tarish uchun yurtiga, ona Vataniga cheksiz muhabbat tuyg'usini qalbida mujassam etgan, dili pok, ma'rifatga intiluvchi rahbarlar har qachongidan ham zarurdir. Rahbarning adolatliligi, zakovati, bilimga doimo chanqoqligi ezgulik xislatlari bilan chambarchas bog'lanib ketgan taqdirdagina ijtimoiy taraqqiyotimizning buguni va ertasi yorug' bo'lishi mumkin. Yurtboshimiz ta'kidlaganidek, "Ma'rifatsiz rahbar hamisha o'z tevaragida ma'rifatsiz rahbarchalarni yig'ish bilan mashg'ul bo'ladi. Chunki uning yagona maqsadi o'z amalini mustahkamlashdan iborat bo'lib qoladi. Shu sababdan ham u g'ayratli, fidoyi, ma'rifatli kishilarni hokimiyatga yaqinlashtirmaslikka tirishadi, ularni badnom qiladi, ularning yutug'idan azoblanadi"¹².

Mamlakatlar tarixiy tajribasidan ma'lumki, xavf-xatar omiliga nisbatan doimiy ravishda sergaklik bilan munosabatda bo'linsa, muntazam nazorat qilib borilsa, u ma'lum doirada chegaralanib, jamiyat asoslariga jiddiy xavf tug'dirmaydi. Jahonning yetakchi davlatlari amaliyotidan bunga ko'plab misollar keltirish mumkin. Rossiya Federatsiyasida esa Chechenistonda ro'y berayotgan murakkab jarayonlarga o'z vaqtida jiddiy e'tibor berilmasligi, to'g'ri siyosiy baho berilmaganligi oqibatida, nisbatan osonlik bilan hal qilinishi mumkin bo'lgan muammo nihoyatda chigallashib ketdi. Natijada, mamlakat ikki marta qonli urush girdobiga tushdi va uning oqibatlari hali ham davom etmoqda. Tojikistondagi bugungi vaziyat ham yuqoridagi fikrimizga dalil bo'la oladi. Ma'lumki, aslida bu bundan bir necha yil oldin Dushanbening "Shohidon" maydonida boshlangan, keyinchalik xunrezliklarga aylanib ketgan xavf-xatar omilining o'z doirasidan allaqachon chiqib ketganligidan dalolat berar edi. Lekin, o'sha paytdagi Tojikiston hukumati bu vaziyatga tegishli siyosiy baho bera olmaganligi natijasida, mamlakat uzoq davom etuvchi siyosiy beqarorlik holatiga tushib qoldi. Tahdidli holat davlatning ma'lum ma'noda "yashash usuli"ga aylanib qoldi. Buning asosida esa siyosiy loqaydlik, beparvolik, inertlik, noshudu notavonlik, kaltabinlik, ijtimoiy immunitetning susayishi, milliy biqlik va milliy xudbinlik holatlari yotadi. Demak, jamiyatda xavf-xatar xuruji o'z vaqtida

¹² I.Karimov. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: havfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.// .-T.: "O'zbekiston", 1998 yil, 208-bet.

anglanmasa va unga to'g'ri siyosiy baho berilmasa, uning nihoyatda zo'rayishiga asos bo'ladi.

Jamiyatda vujudga kelgan tahdidli holat tegishli asoslarga ko'ra, quyidagi alomatlarida aks etadi:

- maqsadga yonaltirilgan maqtovga berilish;
- ayrim ijtimoiy-ma'naviy jarayonlarning nazoratdan chetda qolishi;
- aholining ba'zi qatlamlarini e'tibordan qochirish;
- aholining ayrim guruhlarida yolg'izlanish kayfiyatining kuchayishi;
- norozi va muholif kuchlarning xoli joylarda guruhlashishiga e'tiborsizlik bilan qarash;
- salbiy tendensiyalarni xaspo'shlash amaliyoti;
- ommaviy konforizm (xo'jako'rsinlik);
- siyosat va fanning bir-biridan yiroqlashishi;
- davlatning imkoniyatlarini real baholay olmaslik;
- davlat hokimiyati organlarining haddan ziyod zo'riqishi.

Bunday vaziyatda jamiyat hayotining barcha jabhalarida salbiy jarayonlar kuchayib boradi. Siyosiy barqarorlik nihoyatda zaiflashadi. Mafkuraviy immunitet kuchsiz ahvolga tushadi.

Shuningdek, o'zining impul's manbaiga ko'ra, ichki va tshqi tahdidlar bo'lishi mumkin. Bu o'rinda shuni alohida ta'kidlab o'tish joizki, bevosita tahdid omilini uning maqsad va mohiyatiga nisbatan ham ajrata bilish lozimdir.

Bizning fikrimizcha, maqsad va mohiyat nuqtai nazaridan olib qaralganda, tahdid omili quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'lishi mumkin: hududiy eksponsionizm; mafkuraviy eksponsionizm, axborot eksponsionizmi; diniy ekstremizm va fundamentalizm, separatizm; siyosiy terrorizm, mintaqaviy mojarolar, separatizm, diplomatik taz'iyiq; yadroviy, bakteriologik, kimyoviy, ekologik texnogen, ekologik antropogen, millatchilik, shovinizm, imperiyaviy tafakkur, umumbashariy hakamlikka intilish va xakazo.

Fikrimizcha, tahdidga bevosita javob quyidagilarni o'z ichiga oladi: umummilliy siyosiy lider omili; zudlik bilan aniq qaror qabul qilish; milliy xavfsizlik uchun dolzarb ishlarni zudlik bilan amalga oshirish, tezlik bilan tahdid va chora-tadbirlarning mohiyati yo'nalishi haqida jahon hamjamiyatini ogoh qilish; hokimiyat organlari muassasalari faoliyati sinxronligini oshirish; tahdidga qarshi umummilliy safarbarlik muttasilligini ta'minlash; OAV orqali tahdidga oid haqqoniy axborot oqimini kuchaytirish tahdidning millat taqdiriga qaratilganligini tushuntirish; xalqning siyosiy farosat kuchiga tayanish; umumxalq, umumdavlat yakdilligini oshirish; tahdid va tahdidli holatlarga barham berish.

“Shu qoidadan kelib chiqqan holda, bizning nazarimizda, bevosita tahdid va unga javobning uch ehtimoli mavjud bo’ladi. Ya’ni:

- agar chora-tadbirlar to’laqonli samara bersa, u holda jamiyatda jo’shqin siyosiy taraqqiyot va barqarorlik davom etadi (O’zbekiston misolida buni ko’rdik);
- agar chora-tadbirlar yarim-yorti amalga oshirilsa, xavf-xatarning ildizi bilan bog’liq siyosiy noaniqlik hamda qaltis holat saqlanib qoladi (masalan: Tojikiston, Isroil va Falastin muammolari, Yugoslaviya amaliyoti);
- agar chora-tadbirlar ko’rilmasa yoki ular butkul samarasiz bo’lib chiqsa, davlatning siyosiy taraqqiyoti mutlaqo izdan chiqishi, sifat o’zgarishlari yuzaga kelishi kuzatiladi (masalan, demokratiyadan diktaturaga aylanish holati – Chili siyosiy amaliyoti).”¹³

Yuqoridagi fikrlardan xulosa qilgan holda shuni alohida ta’kidlash lozimki, bugungi kunda mamlakatimizda ham tahdidlarning yechim va uslublari bilan bog’liq nazariy muammolarga jiddiy munosabatlarni shakllantirish nihoyatda dolzarb vazifa bo’lib turibdi. Zero, Prezidentimiz ta’kidlaganlaridek: “Agar biz bugungi hayotimizga, bunyodkorlik ishlarimizga, erishayotgan yutuqlarimizga to’g’ri baho bermasak, ularning qadriga yetmasak, o’z xushyorligimizni yo’qotib, bizni har qadamda kutayotgan tahdidlarni, tinch turmushimizga, xavfsizligimizga rahna solayotgan, oyoq ostidan chiqayotgan har xil balo-qazolarni ham payqamay, sezmay qolishimiz mumkin.”¹⁴

Nazarimizda, bu fojealarning asosiy sabablaridan biri, birinchidan, mafkuramiz sohasidagi usul va uslublarning hayot bilan hamnafas bo’lmayotganidadir. To’g’ri, mamlakatimiz ilk mustaqillikni qo’lga kiritgan davrdan boshlab bog’cha, maktab, o’rta maxsus va oliy o’quv yurtlari, oila, mahalla, jamoat jamg’armalari, siyosiy partiya va harakatlar doimiy e’tiborimizda bo’ldi. Ammo jamiyat siyosiy tizimida paydo bo’lgan norasmiy tashkilotlar, oqimlar, guruhlar, “Islom ozodlik partiyasi”, xizbulloh, hizb ut-tahrir, akromiylar, vahhobiylar kabi yot oqimlarga yetarli darajada e’tibor bermadik. Ularning g’oyaviy qarashlari, maslak-maqsad va vazifalari, ish uslublarning asl mohiyatini chuqur o’rganishga, zararli oqibatlarini o’z vaqtida aniqlab, ularni fosh qilishga loqaydlik bilan qaradik.

Ikkinchidan, bozor iqtisodiyoti sharoitida fuqorolarimiz, ayniqsa yoshlarning jamiyatda o’z o’rnini topishiga, to’la ish bilan ta’minlanishiga yetarli e’tibor berilmadi. Ayniqsa, qishloq joylarida maktabni bitirgan aksariyat yoshlarni ishga joylashtirish jiddiy muammoga aylandi.

Yanada achinarli joyi shundaki, bizning nazarimizdan chetda qolgan aynan o’sha nozik nuqtalar xavfsizligimizga tahdid soluvchi kuchlarning doimiy

¹³ Norboev T., Ortiqov M., Usmonov M. G’oya va mafkura.-T.: “YAngi asr avlodi”, 2001 yil.

¹⁴ I.Karimov. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. Toshkent, 1996, 72-bet

e'tiborida bo'ldi. Prezidentimiz Islom Karimov Oliy Majlisning XIV sessiyasidagi nutqida ham 16 fevraldagi voqealarning ishtirokchilari asosan yoshlardan tashkil topganligi g'oyat tashvishli ekanligini, bizning beg'amligimiz, loqaydligimiz, ishimizdagi kamchiliklar oqibatida jinoiy guruhlar, ekstremistlar, shuningdek, diniy mutaassiblar ta'siriga tushib qolganliklarini alohida ta'kidladi. "Bu avvalo siyosiy-ijtimoiy sohadagi muayyan nuqsonlar, eng muhimi, yoshlar tashkilotlari, mahalla kengashlari ishidagi kamchiliklarni ko'rsatadi. Men bu masalada davlat hokimiyati va jamoat tashkilotlari barcha yig'inlari rahbarlarining aybi borligini ta'kidlashga majburman"¹⁵.

Bugungi kunda O'zbekistonda yagona yoshlar tashkiloti bo'lgan "Kamolot" jamg'armasi faoliyatini chuqur o'rganish va ularning ishlarini yangi taraqqiyot bosqichiga ko'tarish zarurati sezilmoqda. Bu tashkilotning yoshlar orasida, ayniqsa, ularning tuman, shahar bo'limlari, oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlaridagi bo'limlarida ta'sirini kuchaytirish darkor.

"Ma'lumki, mahalla bugungi kunda jamiyatimiz siyosiy tizimida muhim o'rin tutuvchi o'z-o'zini boshqarish organlarining tarkibiy qismiga aylandi, uning huquqiy va iqtisodiy asoslari tobora mustahkamlanib bormoqda. Biroq ayrim mahalla kengashlari, oqsoqollari o'zining asosiy vazifasini to'ylarni o'tkazish, ma'rakalarda qatnashish, moddiy yordamlarni tarqatishni tashkil etishdangina iborat deb o'ylamoqdalar. Mahalla bilan oilalar, maktab xotin-qizlar kengashi, huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasidagi hamkorlik sezilarli darajada emas. Mahalla oqsoqoli yaxshi siyosatchi, g'ayratli, tarbiya va mafkuraviy ish uslublarini mukammal biladigan shijoatli rahbar bo'lishi lozim. Hayotimizning asosi–adolat mahalladan boshlanishi kerak. Bir mahalla ikkinchisiga o'xshamaydi, shu sababli ularning ishida bir xil yondoshuv hamma vaqt ham samara beravermaydi. Mahalla kengashining ishlari shu mahalla xususiyatlaridan kelib chiqishi lozim."¹⁶

Birinchi navbatda, islom dini niqobidagi tashqi tajovuzkor kuchlarni, ekstremizmning xususiyatlarini mukammal bilishimiz, yoshlarga anglatishimiz zarur. Biz islom dinini niqob qilib, O'zbekiston xavfsizligiga tahdid solayotgan kuchlarga o'zimizning ma'rifatimizni qarshi qo'ymog'imiz kerak.

Ikkinchidan, tahdidlarni oldini olishning muhim siri – aholining barcha qatlamlariga, ayniqsa, yoshlarga nisbatan ijtimoiy siyosatni adolatli amalga oshirishdir. Har bir fuqoroning, ayniqsa, yoshlarning hayotda o'z o'rnini topishiga davlat hokimiyati organlarining, fuqorolar o'z-o'zini boshqarish organlarining yordami va g'amxo'rliqi, e'tiborini kuchaytirish kerak, ularning yangi shakllarini joriy etish zarur.

¹⁵ O'sha joyda. 74-bet

¹⁶ I.Karimov. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. Toshkent, 1996, 97-bet

Uchinchidan, davlat va jamoat organlari Kadrlar tayyorlash milliy dasturining amalga oshirilishini xavfsizlikning oldini olish chorasini, barqarorlikning muhim sharti, taraqqiyotning muhim kafolati, deb bilmog'i shart.

To'rtinchidan, mafkuraviy ishlarimizning usul va shakllarini yangilashimiz zarur.

Biz bugun yoshlar ongiga O'zbekiston davlati – "Baxt haqida chinakam tushunchaga ega bo'lgan kishilar jamoasi", huquq va ezgulik, adolat vositasi kabi ezgu g'oyalarni singdirishimiz kerak. Davlatning oliy

Maqsadi – O'zbekistonning har bir fuqarosi huquqlari va erkinliklarini ta'minlash hamda himoya qilish ekanligini tushuntirish lozim.

Beshinchidan, har bir fuqaro, har bir rahbar o'z burchlarini halol, vijdonan, adolatli bajarishi kerak. O'z burchini halol bajargan insongina o'zining kimligini anglaydi. O'z yo'lini topish, o'z o'rnini bilish – inson uchun eng muhimi bo'lib, bu o'zligini tanish demakdir. O'z yurtining asl farzandi bo'lgan, qadrdon zamin bilan bog'liqligini teran his qilgan inson vatanni chin dildan sevadi, tahdidlarni bartaraf etadi, o'z kuchiga ishonch hosil qiladi. Va boshqalar uchun yashash qudratli kuch ekanini his qiladi. Zeroki, inson faqat mushohada bilan emas, harakat, amaliy faoliyat orqali o'zini anglaydi. "Burchingni ado etishga harakat qil, shunda darhol o'zingning kimligingni tushunasan".

"Targ'ibot" va "tashviqot" tushunchalari, ularning shakllari va mafkuraviy jarayonlar kechishidagi o'rni.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish to'g'risida" 2006 yil 25 avgustdagi PQ-451-sonli Qarori Xalq, Vatan va Davlat manfaatlari yo'lida qabul qilindi.

Xalq bor ekan, vatan bor ekan, Davlat bor ekan, bu uch buyuk boylik birligiga erishish, shu birlikni asrab-avaylash, qadriga yetish – shu Xalq vakili, shu Vatan sohibi, shu Davlat fuqarosi bo'lgan har bir kishining muqaddas burchiga aylanishi shart.

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining 2006 yil 16 sentabr va 18 noyabrda bo'lib o'tgan yig'ilishlarida ana shu Qaror ijrosini ta'minlash masalalari muhokama qilindi.

"Mohiyatini o'ylab ko'rsangiz, bu – nihoyatda muhim hujjat. Chunki, Qarorda to'g'ri qayd etilgandek, Vatanimiz mustaqilligining ma'naviy asoslarini mustahkamlash, milliy qadriyatlarimiz, an'ana va urf-odatlarimizni ko'z

qorachig'idek asrab-avaylash, xalqimiz, ayniqsa yosh avlod qalbi va ongiga ona yurtga muhabbat, istiqlolga sadoqat tuyg'ularini chuqur singdirish, ehtimol hech qachon bugungidek dolzarb masalaga aylanmagandir. Xalqaro maydonda mafkuraviy, g'oyaviy va information kurashlar kuchayib borayotgani hech kimga sir emas. Hozirgi murakkab va tahlikali davrda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni zamon talablari asosida tashkil etish, yoshlarimizni turli mafkuraviy hurujlardan himoya qilish, yurtdoshlarimizning hayotga ongli munosabatlarini shakllantirish, ularda yon-atrofdagi yuz berayotgan voqealarga dahldorlik hissini oshirish, mamlakatimiz mustaqilligi, tinch-osoyshta hayotimizga xavf tug'dirishi mumkin bo'lgan tajovuzlarga qarshi izchil kurash olib borish vazifasi bu sohadagi ishlarni, jumladan, Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashi faoliyati va tarkibiy tuzilishini qayta ko'rib chiqishni taqozo etgani uchun shu Qaror qabul qilindi.”¹⁷

Ayni hujjat bundan bo'yon tamoman yangicha kuch-g'ayrat, ogohlik va aniq mo'ljal asosida ishlashni talab etyapti. Havoyi gaplar, umumiy da'vatlar, balandparvoz hamdu sanolar davri o'tdi. Axir, biz axborotlar kurashi davrida yashayapmiz. Targ'ibotchi shuni unutmasligi kerakki, bugun tinglovchi sodda emas, uning boshqa information manbalardan ma'lumotlar olish va ularni tahlil etish, hayotni bevosita kuzatish bo'yicha juda katta imkoni bor. Demak, bugun ma'naviy-ma'rifiy, kerak bo'lsa, g'oyaviy-mafkuraviy targ'ibot-tashviqot ishida o'ta hushyorlik, chuqur tahlil salohiyati, eng muhimi, katta axborot bazasiga ega bo'lish va uni ta'sirchan, sodda, ishonarli tarzda fuqaro ongi va qalbiga yetkazish mas'uliyati talab qilinadi.

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashi bundan bo'yon ana shu yuksak talablar asosida faoliyat olib borishga majbur. Aks holda, barcha sa'y-harakatlar zoye ketadi.

Xo'sh, Qarorda milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish uchun bu tizimga qanday jiddiy yangiliklar kiritildi?

Birinchisi - Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashiga Raislik qilish O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri zimmasiga yuklatildi. O'n bir kishidan iborat Kengash Boshqaruvi tashkil etildi.

Ikkinchisi – Qoraqalpog'iston respublikasi Jo'qori kengesi Raisi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimlarining ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha yordamchisi shtati joriy etildi. Respublikamizning barcha mintaqa va hududlarida birinchi rahbar mintaqaviy-xududiy Ma'naviyat va ma'rifat kengashining raisi hisoblanadi. Yordamchilar amalda ana shu mintaqaviy Ma'naviyat va ma'rifat kengashi raisining o'rinbosari bo'ladi va joylardagi ma'naviy-ma'rifiy ishlarni

¹⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish to'g'risida»gi PQ 451 sonli qarori. 2006 yil 25 avgust.

tashkil etish hamda o'zaro muvofiqlashtirishda u Jo'qori Kenges Raisi va hokimlarga bevosita yordam beradi.

Ochiq aytib qo'ya qolgan ma'qulki, bu vazifada ishlaydigan kishi tom ma'noda ma'naviyatchi, yana ham yaqinroq qilib ifodalansa, haqiqiy mafkurachi bo'lishi kerak. Shunday salohiyatga ega yetuk mutaxassis – bilimi, tajribasi yetarli kadr qo'yilishi lozim.

Milliy g'oya va mafkura targ'iboti, ma'naviy-ma'rifiy ishlarning ahamiyati chigit ekish yoki g'alla yetishtirishdan kam emas. Axir, terroristik-ekstremistik g'oyalar ta'siriga tushib qolgan fuqarolarimiz ishtirokida mamlakatimizda mustaqillik yillarida nimalar qilinganini bir emas, bir necha bor boshdan o'tkazdik-ku.

Qarorda ko'zda tutilgan **uchinchi** yangilik shuki, "Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining tashkiliy guruhi – ijroiya idorasi hisoblanmish Respublika "Ma'naviyat va ma'rifat" markazi Respublika Ma'naviyat targ'ibot markaziga aylantirildi. Uning tarkibiy tuzilishida ham muayyan o'zgarishlar qilindi. Qo'shimcha ravishda yangi Targ'ibotchilar faoliyatini muvofiqlashtirish va malakasini oshirish bo'limi ochildi. Ijtimoiy-siyosiy, huquqiy targ'ibot bo'limi Ijtimoiy-siyosiy targ'ibot bo'limiga, Ijtimoiy-iqtisodiy targ'ibot bo'limi Huquqiy targ'ibot bo'limiga aylantirildi. o'z-o'zidan, ijtimoiy-iqtisodiy targ'ibot ham ijtimoiy-siyosiy targ'ibot bo'limi zimmasiga yuklandi."¹⁸

To'rtinchi yangilik shuki, Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashi huzurida shu paytgacha faqat yutib olgan grantlari asosida faoliyat olib borgan Milliy mafkura ilmiy targ'ibot markazi davlat byudjetidan moliyalashtiriladigan Milliy g'oya va mafkura ilmiy-amaliy markaziga aylantirildi va unga 9 ta shtat birligi ajratildi.

Shu tariqa Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashi amalda ikki qanotga ega bo'ldi. "Milliy g'oya va mafkura ilmiy-amaliy markazi ilmiy-nazariy, uslubiy-metodik tavsiyalar, dasturlar, ishlanmalar, risolalar, qo'llanmalar va boshqa nashriy bosma mahsulotlar ishlab chiqadi, milliy g'oya va mafkura targ'iboti bo'yicha monitoring olib boradi. Respublika Ma'naviyat targ'ibot markazi bevosita amaliy targ'ibot ishlari bilan shug'ullanadi. Mamlakatda ma'naviy-ma'rifiy targ'ibot tizimini takomillashtiradi, ma'naviy-ma'rifiy ishlarni uyushtiradi, muvofiqlashtiradi, joylarda, tashkilot va muassasalarda bu boradagi ahvolni o'rganadi, ularga yordam ko'rsatadi, shu soha mutaxassislarning malakasini oshirish tizimini yo'lga qo'yadi"¹⁹.

¹⁸ Yuqoridagi qarordan

¹⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish to'g'risida»gi PQ 451 sonli qarori. 2006 yil 25 avgust.

Ko'rinib turibdiki, Qarorda vazifalar o'ta muayyan tarzda belgilab berilgan. Uning ijrosi uchun ishni yuksak darajada tashkil etish kerak.

Islahotlar tub mohiyatini, erishilgan yutuqlarni ishonarli, asosli, taxliliy tarzda ham bevosita aholi o'rtasida, ham ommaviy axborot vositalari orqali izchil va muntazam yoritib borish darajasini keskin ko'tarish lozim. Yashirib nima qildik, oramizda shunday odamlar ham borki, mustaqillik sharofati bilan o'zimizda ishlab chiqarilgan zamonaviy "Neksiya"da yuribdi, aynan mustaqillik davrida qurilgan keng va ravon yo'lda ketyapti. Afsuski, fikri-yodida norozilik, noshukurlik va xakazo o'ylar. Shu fuqaro bilan kim gaplashadi? Uning fikrini kim o'zgartiradi? Kim uning ko'ngliga shukr urug'ini sepadi?

Hozir axborot asrida yashayapmiz, har tarafdin axborot kirib kelyapti. Bu tabiiy jarayon. Lekin do'konlarimizda sotilayotgan xorijdan keltirilgan nashriy mahsulotlar, audio-videokassetalar, turli disklar, kinolar, kitoblarning g'oyasi, mafkurasi, maqsadi nimadan iborat, ular milliy manfaatlarimiz, g'oya va maqsadlarimizga zid emasmi – buni kim nazorat qiladi, kim o'rganadi, kim bunday xavflarning oldini oladi?

"Biz demokratik jamiyat quryapmiz. Vijdon erkinligini ta'minlash – demokratiyaning oliy talablaridan biri. Biroq tushunib yetdikki, haqiqiy din – boshqa, din niqobi ostidagi yot mafkura – boshqa narsa. Din bahonasida aynan qanday g'arazli, yot g'oyalar kirib kelyapti – o'z vaqtida aniqlab boryapmizmi? Mullalar, otinoyilar ma'ruzalari kassetalar tarzida tarqatilyapti. Marhamat. Biroq aytilayotgan, da'vat etilayotgan g'oyalar zamirida yot maqsad yashirin emasmi? Buni izchil tahlil qilib borish, diniy va dunyoviy targ'ibotni o'zaro uyg'unlashtirish zarurati kun sayin ortib borayotir."²⁰

Dinlararo bag'rikenglik g'oyasini targ'ib etish Respublika Ma'naviyat targ'ibot markazining asosiy vazifalari sirasiga kiritilgan. Bilamizki, bizda bir din vakilini ikkinchi dinga da'vat etish qonun bilan ta'qiqlangan. Biroq ilgari islom niqobi ostida turli yot, ekstremistik-terroristik oqimlarni yoyib kelgan g'arazli kuchlar endilikda nasroniylik va boshqa dinlar niqobi ostida yoshlarimizni yo'ldan adashtirishga harakat qilib, missionerlik faoliyati bilan shug'ullanishga kirishdi. Bunga qarab turib bo'ladimi?

Xalq ta'limi, o'rta maxsus ta'lim va oliy ta'lim tizimlarida milliy g'oya va mafkura, ma'naviyat asoslari qanday singdirilyapti? O'quv dasturlari, darsliklar, qo'llanmalarda e'tiborsizlik, bilimsizlik oqibatida, farzandlarimiz ong-tafakkuri va qalbiga o'zimizga qarshi g'oya singdirilayotgani yo'qmi?

Adabiyotimiz va san'atimizda qanday g'oyaviy-mafkuraviy, ma'naviy jarayonlar kechmoqda? Mualliflarimiz qaysi g'oyalarni ilgari suryapti? Ularni shu nuqtai nazardan kim tahlil etadi?

²⁰ O'sha qarorda

Bunday savollarga javob izlash bevosita Xalq, Vatan va Davlat buguni va kelajagi uchun suvu havoday zarur. Xalq, Vatan va Davlatni har kuni har lahzada qo'riqlash, asrash, muhofaza qilish shart. Bu esa, eng avvalo, odamlar, xususan yoshlar ong-tafakkuri, ma'naviyati va qalbida O'zbekiston, uning ravnaqi, tinchligi, farovonligi uchun yashash tuyg'usini mustahkam o'rnatish orqali kechadi.

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashi, uning tuzilmalari, mintaqaviy-hududiy kengashlari shu vazifalarni bajarishni butkul o'z zimmasiga olishi shart.

Kengash jamoat tshkiloti sifatida shunday masalalarni ko'tarish, izchil o'rganish, jamoatchilik fikrini uyg'otish, oldini olishga to'la haqli va shunga mas'ul.

Prezident Qarori bundan bo'yon ishni shu asosda tamoman yangi saviya va darajada yo'lga qo'yishni talab etadi.

Siyosiy partiyalar faoliyatining Konstitutsiyaviy asoslari

Siyosiy partiyalarning muayyan ijtimoiy qatlam manfaatlarini himoya qilishidan kelib chiqib, ularning boshqa ijtimoiy-siyosiy qatlamlar manfaatlariga munosabatlarini, jamiyat hayotidagi o'rnini, mavqeini belgilash zaruriyati va ehtiyoji qonuniy-huquqiy asoslarini ishlab chiqishni taqozo qilmoqda. Ayniqsa, millat, davlat va umuminsoniyat tsvilizatsiyasi uchun jiddiy tahdid tug'dirgan siyosiy partiyalar (masalan, fashizm) ning maydonga chiqishi va agressiv siyosati bu jarayonni yanada kuchaytirmoqda. SHuning uchun ham siyosiy partiyalar faoliyatining konstitutsiyaviy asoslarini mustahkamlash jahon tajribasida keng qo'llanilmoqda. Bu jarayon, bir tomondan, davlatlarning ichki va tashqi siyosatida demokratik tamoyillarning qaror topishi, xalqaro nufuzini mustahkamlash bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, jamiyatni tashkil qilgan ijtimoiy-siyosiy strukturaviy elementlar, shu jumladan siyosiy partiyalar o'rtasidagi siyosiy-huquqiy munosabatlar tizimi ham o'zgarib, partiyalar faoliyatini Asosiy qonun - Konstitutsiya orqali reglamentlashtirish zaruriyati tug'ildi. **«Har bir partiya muayyan ijtimoiy qatlamga tayangan holda, ana shu sinf manfaatlarining himoyachisi sifatida o'zining aniq va ravshan harakat dasturiga ega bo'lishi kerak. Unda har qaysi partiyaning maqsad va vazifalari, jamiyat taraqqiyoti borasidagi muqobil takliflari o'z ifodasini topishi lozim»²¹.**

SHu bilan birgalikda, partiyalarning muayyan davlat siyosiy tizimdagi o'rni, xalqaro miqyosda mavqei kuchayib borishi bilan, ularning maqomlarini, funktsiyalarini belgilash (faoliyatlarini cheklash, ta'qiqlash, jazolash va rag'batlantirish)ning huquqiy tartibotlari har bir mamlakatda o'ziga xos va mos shakllarda namoyon bo'lmoqda. YA'ni, ularning faoliyatlarini tashkillashtirish,

²¹ Ислом Каримов. «Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз» Т., «O'zbekiston» 2000 yil, 18-bet

boshqarish va nazorat qilishga doir qonuniy-huquqiy normalar, qoidalar turli mamlakatlarning huquqiy manbalarida turlicha shakllarda: Konstitutsiya va maxsus qonunlar, huquqiy me`yorlar; hukumat qarorlari; parlament palatalari reglamentlari; prezident farmonlari, qarorlari, sud hokimiyatiga konstitutsiyaviy nazorat xuquqi berilgan mamlakatlarda esa, sud qarorlarida o`z ifodasini topgan. SHu bilan birgalikda, bir necha asrlar davomida konstitutsiya asosida faoliyat ko`rsatib kelayotgan ayrim mamlakatlar (masalan, AQSH) konstitutsiyalarida partiyalar faoliyatiga doir hech qanday moddalar keltirilmagan bo`lsa ham, bu mamlakatlarda ko`p partiyalilik tizimi konstitutsion mexanizmning ajralmas qismi sifatida, davlat boshqaruvining faol ishtirokchisi va sub`ekti hisoblanadi. Buning asosiy sababi, konstitutsiyalar qabul qilingan tarixiy davrlarda, bu mamlakatlarda hali siyosiy partiyalarning shakllanib, siyosiy kuch sifatida ijtimoiy-siyosiy munosabatlardagi maqomi turg`un bo`lmaganligidir. **«Saylovlar natijasida Qonunchilik palatasida o`z fraksiyalari va mahalliy kengashlarda deputatlik guruhlarini tuzish huquqiga ega bo`lgan siyosiy partiyalarning hukumat rahbari va viloyat hokimlarini saylash va tayinlash, ularni vazifasidan chetlashtirishda faol ishtirok etishi, shu orqali ijro hokimiyati faoliyatiga bevosita ta`sir ko`rsatishi. . . siyosiy partiyalarning hayotimizdagi roli va amaliy ta`siri keskin kuchayishining yaqqol isboti»²².**

XX asrning ikkinchi yarimiga kelib, xususan ikkinchi jahon urushidan so`ng, siyosiy partiyalar ijtimoiy-siyosiy harakatlarning asosiy tashkilotchilik rolini bajara boshlashi bilan, nisbatan industrial rivojlangan: Italiya (1947), YAponiya (1948), Frantsiya (1958), SHvetsiya (1974), Gretsiya (1975), Portugaliya (1976), Ispaniya (1978) va boshqa mamlakatlarning qabul qilingan konstitutsiyalarda partiyalar masalasiga, muayyan darajada e`tibor berildi. Bundan tashqari, mazkur davlatlar konstitutsiyalarida partiyalar faoliyatiga tegishli moddalarni konkretlashtiruvchi normalar ham kiritilgan. Bunga, birinchidan, konstitutsiya qabul qilingan davrdagi mamlakatdagi milliy: ijtimoiy, iqtisodiy, ma`naviy-madaniy shart-sharoitning xususiyatlari; ikkinchidan, jamiyat ijtimoiy-siyosiy strukturasida siyosiy kuchlarning o`zaro munosabati; uchinchidan, muayyan mamlakatdagi mavjud siyosiy partiyalarning davlat tashqi siyosatidagi mavqei va xalqaro munosabatlaridagi o`rni va rolining oshib borishi kabi sabablarni ko`rsatish mumkin.

SHuni alohida ta`kidlash kerakki, aksariyat davlatlarning konstitutsiyalarida siyosiy partiyalar mamlakatdagi turli darajalardagi boshqaruv tizimiga saylovlarni o`tkazish jarayonini: tashkillashtirish, boshqarish va nazorat qilish mexanizmi,

²²Ислом Каримов. «Инсон манфаатларини таъминлаш, ижтимоий ҳимоя тизимини такомиллаштириш-устувор вазифамиз» Т. «O`zbekiston» 2006 у. 58-бет

vositasi, ya'ni saylov kampaniyasida muayyan ijtimoiy-siyosiy qatlamlar (elektorat)ning manfaatlari asosida siyosiy tizimga nisbatan pozitsiyasini hamda irodasini shakllantirishga qaratilgan institut sifatida o'z ifodasini topgan va ularning faoliyatlari shu maqsad doirasida reglamentlashtirilgan. Masalan, siyosiy partiyalar va guruhlarining saylovlarda ovoz berishga ko'maklashish imkoniyati, ularning xalq irodasini shakllantirish va siyosiy hokimiyatni tashkil qilishdagi omilligi: Frantsiya Konstitutsiyasining 4-moddasida; Portugaliya Konstitutsiyasining 47-moddasi 1-qismida; Germaniya Konstitutsiyasining 21-moddasi 1-qismida; Ispaniya Konstitutsiyasining 6-moddasida qayd etilgan. SHu kabi fikrlar boshqa davlatlarning konstitutsiyalarida ham ko'rsatilgan²³.

Davlatlarning Konstitutsion qonunchiligida siyosiy partiyalar faoliyatini reglamentlashtirilishiga (chegaralash, ta'qiqlash yoki rag'batlantirishga) doir moddalarning kiritilishi, ular faoliyatidagi o'zgarishlarni normativ-huquqiy tartibga solish zaruriyatidan kelib chiqib, davlatlarning yuridik jihatdan demokratik rivojlanishidan darak beradi. Bu, o'z navbatida davlatlarning siyosiy institut sifatida jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-madaniy roli samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Darhaqiqat, hozirgi davrda konstitutsiyalarga siyosiy partiya haqidagi maxsus moddalarning kiritilganligi, ularning jamiyat va davlat siyosiy tizimining muhim elementi ekanligini konstitutsiyaviy tan olinishni ifodalaydi. Boshqacha aytganda, konstitutsiyalardagi siyosiy partiyalar bilan bog'liq o'zgarishlarning kiritilishi: birinchidan, davlat qonunchilik tizimida siyosiy institutlarning sistemalashgan yuridik bazasi shakllanishi va mukammallashtirilishidir. Ikkinchidan, partiyalarning mavjud siyosiy tizimga munosabatini qonun yo'li bilan tartibga solish uchun, ularning faoliyatlarini muvofiqlashtirish imkoniyati va sharoiti yaratiladi. Uchinchidan, siyosiy partiyalar faoliyatining konstitutsiyaviy asosda legallashtirilishi, ularning nisbatan mustaqil institut sifatida davlat boshqaruvi mexanizmida faol mavqeni egallashiga xizmat qiladi.

Ba'zi bir davlatlarning konstitutsiyalariga siyosiy partiyalar to'g'risidagi moddalar kiritilmagan bo'lsada, jamoatchilik uyushmalari, birlashmalari yoki tashkilotlari faoliyatlariga doir qonunlarda yoki ularga doir me'yoriy-normativ hujjatlarda o'z ifodasini topgan.

Ayrim davlatlarda, xususan Germaniyada (1967 yil), Avstriyada (1975 yil), Meksikada (1977 yil), Ispaniyada (1978 yil), CHexoslovakiyada (1990 yil), O'zbekistonda (1996 yil) siyosiy partiyalar faoliyatiga doir maxsus qonunlar qabul qilingan. Bir qator davlatlarda (masalan, Avstraliya, Buyuk Britaniya, SHveytsariyada) siyosiy partiyalar to'g'risida umuman hech qanday qonun yo'q.

²³ Хитин Л.М. Политические системы развивающихся стран (государство и партии в странах Азии и Африки). -М.: 1978.

Lekin, bu davlatlarda siyosiy partiyalar faoliyati fuqarolikka doir qonunlar yoki saylov to'g'risidagi qonunlar bilan tartibga solingan va maqomi belgilangan²⁴.

Evropada rivojlangan davlatlar ichida birinchi bo'lib Germaniya Federativ Respublikasi partiyalar faoliyati to'g'risidagi umumiy qoidalarni konkretlashtirib, Konstitutsiyaviy qonun maqomini belgilab berdi. YA'ni, konstitutsiya mamlakatdagi siyosiy partiyalarning huquqlari, mas'uliyati, burchlari, ularning ichki tuzilishi, vazifasi, saylovlarda ishtirok etishining yo'l-yo'riqlari, saylovoldi xarajatlarini moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlash va ularni sarflashga doir hisobotlari, partiyalar faoliyatini antikonstitutsiyaviy motivlar buyicha ta'qiqlash kabi me'yorlarni tartibga solib turadi.

Ba'zi davlatlarning konstitutsiyalarda siyosiy partiyalar masalasiga alohida o'rin ajratilmagan. Masalan, Italiya Konstitutsiyasida partiyalar faoliyati haqidagi «Fuqarolarning huquq va erkinliklari» bobida berilgan 49-moddasiga binoan, «fuqarolar erkin ravishda, demokratik yo'l bilan milliy siyosatni belgilash maqsadida partiyalarga birlashish huquqlariga ega», deyilgan.

Gretsiya Konstitutsiyasida esa, partiyalarning huquqiy maqomi davlat tuzilishi bobining 29-moddasida ko'rsatilib, unga muvofiq, ovoz berish huquqiga ega bo'lgan grek fuqarolariga «siyosiy partiyalar tuzish yoki ularga qo'shilish» huquqlari beriladi. Bundan ko'rinib turibdiki, siyosiy partiyalar a'zolarining faoliyati saylov huquqi bilan bog'lab qo'yilgan SHu bilan birga, siyosiy institut sifatida, partiyalar faoliyatini davlat tuzumining asosiy maqsadlari doirasida reglamentlashtirib, «demokratik rejimning erkin yashashiga xizmat qilishdir», deb belgilab qo'yilgan.

Ispaniya Konstitutsiyasida siyosiy partiyalar aholining ijtimoiy hayotga «siyosiy ishtiroki vositasi», deb belgilagan (6-modda), partiyaning asosiy maqsadi esa, «xalq irodasini shakllantirish va ifodalash»dir, deb ko'rsatilgan²⁵.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining "Jamoat birlashmalari" to'g'risidagi bobining 60-moddasida siyosiy partiyalar faoliyatining qonuniy asoslari: "Siyosiy partiyalar turli tabaqa va guruhlarining siyosiy irodasini ifodalaydilar va o'zlarining demokratik yo'l bilan saylab qo'yilgan vakillari orqali davlat hokimiyatini tuzishda ishtirok etadilar. Siyosiy partiyalar o'z faoliyatlarini moliyaviy taminlanish manbalari haqida Oliy Majlisga yoki u vakil qilgan organga belgilangan tartibda oshkora hisobotlar berib turadilar", deb belgilangan. Konstitutsiyaning bu moddasi bilan siyosiy partiyalar faoliyati umumxalq nazoratiga olinganligi ko'zga tashlanadi va demokratiya tamoyillariga to'liq mos keladi.

²⁴ Ricknell 1. . Statsskick Har vatt statsskick fundgerar. Stockholm, 1975, SS. 52-53.

²⁵ Каранг: Современное буржуазное государственное право: Критические очерки, Отв. Ред. Туманов. В.А. Т. 2. - М.:Наука, 1987. С. 156-170.

Konstitutsiyaning ettita moddadan iborat "Jamoat birlashmalari" bobi respublikada fuqarolik jamiyati va kuppartiyaviylik tizimini qaror toptirish uchun ham huquqiy, ham amaliy jihatlardan shart-sharoitlar yaratdi. Unga binoan «jamoat birlashmasi», «kasaba uyushmalari», «siyosiy partiyalar» kabi tushunchalarga huquqiy anikliklar kiritildi. SHu asosda ular demokratik talqinlar asosida ta'riflana boshladi.

Respublikada fuqarolik jamiyati va huquqiy davlat qurishning siyosiy va huquqiy kafolatlari birinchi Konstitutsiya va boshqa qonunlarda o'z ifodasini topdi. Natijada jamiyatda ko'p partiyaviylik tizimini shakllantirish uchun imkoniyatlar tug'ildi. «Birinchiidan, yurtimizda olib borilayotgan islohotlarni yanada chuqurlashtirish va davom ettirish maqsadida amalda o'zini oqlagan bosqichma-bosqich rivojlanish yo'lidan izchil borib, islohotlarning bir bosqii oxiriga etishi bilan ularni yangi bosqichga ko'tarish zaruratini ta'kidlash lozim.

Ikkinchiidan, mustaqillik davrida siyosiy partiyalarning amaliy tajribasi, siyosiy nufuzi ortgani va ancha pishib etilganini hisobga olgan holda, ularning faoliyat samaradorligini oshirish va hayotimizda hal qiluvchi siyosiy kuchga aylantirish uchun qonuniy yo'l-yo'riqlarni yaratib berishni bugun zamonning o'zi talab qilayotganini qayd etish zarur»²⁶.

1996 yil 26 dekabrda "Siyosiy partiyalar to'g'risida"gi Konyn ham aynan Konstitutsiyaga asoslanilgan holda qabul qilingan. Insoniyat tarixiy taraqqiyotining turli davrlaridagi holatlari davlat va jamiyat qurilishiga doir qarashlarning amalga oshishi darajasiga mos kelgan. SHuningdek, davlat va jamiyat boshqarishning xususiyatlari davlatlarning qonunlarida o'z ifodasini topgan. SHu jumladan, «Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish hamda mamlakatni modernizatsiya qilishda siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy Qonuni loyihasi keng jamoatchilik muhokamasiga qo'yildi. Ushbu Qonunning maqsadi - davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish hamda mamlakat hayotini modernizatsiyalashda siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirishdan iborat, deb belgilangan. Darhaqiqat, davlatning bosh islohotchilik roli jamiyatdagi siyosiy institutlarning milliy taraqqiyot yo'lidagi faoliyatlariga qonuniy-huquqiy asos yaratib berishi bilan xarakterlanadi. **«Biz qonun ustuvorligiga erishgandagina o'zimiz uchun maqsad qilib qo'ygan adolatli, erkin jamiyat, farovon hayot barpo etishimiz mumkin.**

Buni hech qachon unitmasligimiz u barchamiz uchun hayotiy barchga aylanishi lozim»²⁷.

²⁶ Киргизбоев М. Фукаролик жамияти: сиёсий партиялар, мафкуралар, маданиятлар. -Т.:«Шарк», 1998. –Б. 56.

²⁷ Ислон Каримов. 2010 йил 7 декабрда Ўзбекистон Конституциясининг 18 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган нуткидан.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov jamiyatimizda ko'p partiyaviylik tizimini rivojlantirishning dolzarb vazifalari to'g'risida: "O'rta qo'yilgan vazifalarni hal etishda jamoat, nodavlat tuzilmalarni rivojlantirish bugungi kunda muhim ahamiyatga egadir, binobarin, bunday tuzilmalar zamirida, nazarimda, fuqarolar tashabbuslarini shakllantirish, odamlarning ijtimoiy faolligini oshirish, turmushimizning ko'pgina dolzarb muammolarini hal etish istiqbollari mujassam. SHuni yaxshi uqib olishimiz kerakki, jamiyatimiz tuzilmalarida muvozanatni saqlaydigan kuchli ommaviy, jamoat birlashmalari bo'lmas ekan, davlat hokimiyatining barcha bo'g'inlarida o'zboshimchalik, volyuntarizm, avtoritar tafakkur va boshqaruv apparatining korruptsiyasi singari illatlar paydo bo'lmasligiga jiddiy kafolat ham bo'lmaydi",²⁸ degan edi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi siyosiy partiyalarga nisbatan o'rganilsa, bu tushuncha Asosiy qonunda 11 marta ishlatilgani ko'ramiz. YA'ni, "Jamoat birlashmalari" to'g'risidagi XSH bobda, "Xalq hokimiyatchiligi" (II bob, 10-moddada), "Siyosiy huquqlar" (VIII bob, 32-34-moddalar), "Sud hokimiyati"ga bag'ishlangan XXII bobning 106, 108, 112-moddalarida siyosiy partiyalarga uyushishning qonuniy-huquqiy asoslari to'g'risida aytilgan.²⁹ Bu masalalar Konstitutsiyaga berilgan sharhlarda ham munosib darajada ko'rsatilgan. Xususan, 1995 yil SH. O'rzaev tahriri ostida nashr etilgan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga sharhda: "Siyosiy partiyalar o'z a'zolarining siyosiy irodasini ifodalab, davlat hokimiyati va boshqaruv idoralarini tuzishda ishtirok etuvchi, shuningdek hokimiyat organlariga qonuniy tarzda saylangan vakillari orqali davlat hokimiyatini amalga oshirishni maqsad qilib qo'yuvchi jamoat birlashmasidir",³⁰ deb yozilgan bo'lsa, 2001 yilgi sharxda esa: "Siyosiy partiya — qarashlari, manfaat va maqsadlari mushtarakligi asosida tashkil etilgan, ma'lum guruhlarining davlat hokimiyatini shakllantirishdagi siyosiy irodasini ifodalovchi, davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda o'zining vakillari orqali ishtirok etuvchi, ixtiyoriy ravishda birlashgan, O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining uyushmasidir",³¹ deyilgan.

Ikkala sharh taqqoslab ko'rilsa, siyosiy partiyalarning ta'riflangan maqsad va vazifalari mazmunan umumiy bo'lib, faqat 1995 yilgi sharxda "jamoat birlashmasi", 2001 yilgi sharxda esa, "fuqarolar uyushmasi" degan iboralar ishlatilganligini ko'rishimiz mumkin. Bu iboralar ma'nosiga ko'ra bir-biriga yaqin bo'lsada, lekin «jamoat birlashmasi» tushunchasi «fuqarolar uyushmasi»

²⁸ Каримов И.А. Хозирги боскичда демократик ислохотларни чуқурлаштиришнинг муҳим вазифалари. — Т.: Ўзбекистон. 1996. —Б. 26-27.

²⁹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. —Т.:Ўзбекистон. 2003. —Б. 12.

³⁰ Ўзбекистон Республикаси Конституциясига шарх. // Ш. Ўразаев тахрири остида. — Т.:Ўзбекистон. 1995. —Б. 103.

³¹ Ўзбекистон Республикаси Конституциясига шарх, // Ш. Ўразаев тахрири остида. —Т.:Ўзбекистон. 2001. —Б. 309-310.

tushunchasidan kengroqdir. YA`ni, fuqarolar biron maqsadni ko`zlab uyushib, o`z ustavlarini tuzib, davlatning rasmiy tashkiloti ro`yxatidan o`tib, ixtiyoriy ravishda, jamoat birlashmasini tuzishlari mumkin. Bundan tashqari, «fuqaro» maqomi biror davlat fuqarosining saylash va saylanish imtiyozini ham ifodalaydi. SHu nuqtai nazardan, «fuqarolik» tushunchasi, demografik holatiga ko`ra, «jamoat a`zosi» tushunchasiga nisbatan konkretidir. Eng muhimi, keyingi sharxda siyosiy partiyalarga ma`lum guruhlarining qarashlari, manfaat va maqsadlari mushtarakligi asosida uyushishning, tashkiliy jihatdan, ixtiyoriyligi ta`kidlangan. CHunki, har qanday ijtimoiy-siyosiy faoliyatda ixtiyoriylik demokratiyaning muhim belgisi bo`lib, inson erkinligini ifodalaydi.

YUqorida ko`rsatilgan ikkala sharxda ham siyosiy partiyalarning davlat boshqaruvida manfaatlarning individuallik masalalariga alohida ahamiyat berilib, umummilliy masalalar, ya`ni partiyalarning millat taraqqiyotiga nisbatan g`oyaviy birligi, manfaatlari umumiyligi muammolari diqqatdan chetda qolgan.

1996 yil 26 dekabrda qabul qilingan "Siyosiy partiyalar to`g`risida"gi O`zbekiston Respublikasi Qonunida siyosiy. partiyaga: "Siyosiy partiya O`zbekiston Respublikasi fuqarolarining qarashlar, manfaatlar va maqsadlar mushtarakligi asosida tuzilgan, davlat hokimiyati organlarini shakllantirishda jamiyat muayyan qismining siyosiy irodasini ruyobga chiqarishga intiluvchi hamda o`z vakillari orqali davlat va jamoat ishlarini idora etishda qatnashuvchi ko`ngilli birlashmasidir", deb ta`rif berilgan³².

Qonunning 2-moddasida Qonunchilik palatasidagi siyosiy partiyalar fraktsiyalarining faoliyat doirasi belgilangan. YA`ni, «Siyosiy partiya fraktsiyasi – siyosiy partiyadan ko`rsatilgan deputatlar tomonidan partiya manfaatlarini Qonunchilik palatasida ifodalash maqsadida tuziladigan va belgilangan tartibda ro`yxatdan o`tkazilgan deputatlar birlashmasidir»³³. Bu Partiyalarning parlamentdagi fraktsiyalariga hukumatning tutgan yo`liga, muayyan sohani rivojlantirishga doir dasturlariga yoki ularning ayrim yo`nalishlariga qo`shilmasdan, o`zlarini muxolifat deb e`lon qilish imkoniyatining berilishi, davlat va jamiyatning demokratik rivojlanish tamoyillariga mos keladi. O`zlarini muxolifat deb e`lon qilgan partiya fraktsiyalari davlat va jamiyat qurilishiga doir muqobil dasturlarini taqdim etib, ularni amalga oshirishning g`oyaviy-mafkuraviy targ`ibot-tashviqot ishlarini olib borish imkoniyatlariga ega deb e`tirof qilingan.

³² «Сиёсий партиялар тўғрисидаги қонун. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997, # 2, 36-модда.

³³ «Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш тўғрисида»ги Конституциявий қонун ва «Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг айрим моддаларига (89-моддасига, 93-моддасининг 15-бандига, 102-моддасининг иккинчи қисмига) тузатишлар киритиш тўғрисида»ги Қонун лойиҳаларига Шарҳлар (Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси номига йўллаган хатидаги принципиал мезонлар). / Халқ сўзи. 2006 йил 9 ноябр.

Mazkur Qonun loyihasida partiya fraktsiyalarining vakolatlari va huquqlari davlat hamda jamiyat qurilishining muqobil g'oyaviy-mafkuraviy tamoyillarini belgilash imkoniyatlari ifodalangan. SHuning uchun partiyalar fraktsiyalari yoki ularning bloklariga muayyan qonun loyihasini muhokama qilib, o'zgartirishlar kiritish imkoniyatining yaratilishi, ularning g'oyaviy-mafkuraviy faoliyat doirasini demokratiyalashuvini ifodalaydi.

SHu Qonunning «Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish hamda mamlakatni modernizatsiya qilishda siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish to'g'risida»gi Konstitutsiyaviy qonun va «O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ayrim moddalariga (89-moddasiga, 93-moddasining 15-bandiga, 102-moddasining ikkinchi qismiga) tuzatishlar kiritish to'g'risida»gi Qonun loyihalariga SHarhlar (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi nomiga yo'llagan xatidagi printsiptial mezonlar) da davlat va jamiyat qurilishiga doir: «Siyosiy tajriba orttirish va siyosiy etuklikka erishish, eng muhimi moliyaviy mustaqillik, jamiyatda o'z o'rnini topish, o'zining barqaror elektoratiga tayanish – bu, shakqshubhasiz, bugungi kunda siyosiy platformasi va yo'nalishidan qat'i nazar, mamlakatimizda barcha partiyalar bosib o'tgan yo'ldir» deb ko'rsatilgan³⁴. SHuningdek, bu sharhlarda «jamiyatimiz hayotida ijtimoiy-siyosiy faollikni yanada oshirish, faqat xalq irodasiga, fuqarolarning o'tkazilayotgan islohotlardagi faol ishtirokiga, ularning yurtimizda amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarni tushunishi va qo'llab-quvvatlashiga tayangan holda, mamlakatni chngilash va modernizatsiya qilishning maqsad va vazifalarini ro'yobga chiqarish mumkin»ligi Qonun loyihasining asosiy maqsadi qilib belgilangan. Bu maqsad va vazifalarni amalga oshirish g'oyaviy-mafkuraviy targ'ibot-tashviqot ishlarini takomillashtirish hamda samaradorligini oshirishning yangi usul-vositalarini taqozo qiladi.

Ushbu Qonunning amaliyotga joriy etilishi jahondagi siyosiy partiyalarning davlat va jamiyat qurilishiga doir tajribalarini umumlashtirish asosida vujudga kelib, O'zbekistonning demokratik davlatlar hamdo'stligida mustahkam siyosiy mavqega ega bo'lishiga olib keladi hamda mamlakatiimzdagi milliy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurilishi haqidagi g'arazli fikrlarga munosib zarba beradi.

Konstitutsiyaning 34-moddasida "muxolifat" haqida so'z yuritilishi, uning demokratik tamoyillarga asoslanishi va hayotiyligini ko'rsatadi, ya'ni demokratik huquqiy davlatlarda muxolifat partiyalar bo'lishi mumkinligi va bu masala O'zbekistonda ham qonuniy asosda hal etilganligidan dalolat beradi. Bu haqda M. Qirgizboev: "Ilg'or demokratik davlatlarda siyosiy muxolifat hokimiyat tepasiga kelgan siyosiy partiyaning hukumat tarkibida faoliyat ko'rsatishi uchun xalal

³⁴ Ўша манба.

bermaydi, shuningdek, hokimiyat uchun faqat saylovlar davridagina kurashadilar. Saylovlargacha bo'lgan davrda muxolifat o'z jamiyatining ijtimoiy va siyosiy barqaror bo'lishiga o'z hissasini qo'shib boradi. Hech bir mamlakatda hukumat va uning organlariga bo'lgan saylovlargacha davrda siyosiy muxolifatning hokimiyat uchun kurashishiga yo'l qo'yilmaydi. Bunda "siyosiy muxolifat"ni davlat ham, xalq ham inkor etadi", degan fikrni bildirgan³⁵.

Siyosiy partiyalarning hokimiyat uchun «faqat saylovlar davridagina» kurashini e'tirof etish, ularning doimiy faollik ko'rsatish doirasini chegaralaydi. Chunki, siyosiy partiyalar faolligi, mavjud siyosiy tizimni takomillashtirishga doir muxolifligining uzluksizligi bilan xarakterlanadi.

Siyosiy muxolifatning o'rni, uning zaruriyati to'g'risida Prezident I.A.Karimov batafsil to'xtalib: «Muxolifat» degan tushunchaning asl ma'nosini aniq anglab olishimiz lozim. Biz siyosiy muxolifatni muqobil muxolifat sifatida tushunamiz. Turmushimizning hamma sohasida muqobillik bo'lishi lozim. Shu sababli, muxolifat haqida so'z borar ekan, eng avvalo, islohotlar o'tkazish, jamiyatning taraqqiyot va yangilanish yo'lidan olg'a borishi bo'yicha muqobil dasturlarini taklif etishga qodir, amaliy muxolifatni nazarda tutamiz...

Biz rasmiy hokimiyat bilan g'oyaviy va amaliy jihatdan raqobatlasha oladigan, amaliy takliflar kirita biladigan, jamiyatimizning turli siyosiy qatlamlari manfaatlarining ifodachisi tariqasida maydonga chiqa oladigan muxolifatni ko'rishni istaymiz", degan edi³⁶.

Siyosiy partiyalar fraktsiyalarining parlamentda faolligini kuchaytirish - partiya a'zolari siyosiy faolligini oshirish bilan uzviy bog'liqdir. Zero, har qanday partiya tashkiloti fraktsiyalarda faoliyat ko'rsatayotgan deputatlari (ular partiya emas, balki partiyalarning davlat boshqaruvidagi vakillari sifatida) faoliyatini kundalik nazorat qilib turish, zarur paytda siyosiy vaziyatni operativ muvofiqlashtirish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Chunki, muayyan partiya faoliyatiga uning Oliy Majlisning quyi palatasida tashkil etilgan fraktsiyasi qanday ishlayotganligiga, ya'ni partiyaning maqsadlarini, vazifalarini amalga joriy etishlariga qarab xolisona baho berish mumkin.

Har bir fraktsiya tavsiya qilinayotgan Qonun loyihalari bo'yicha o'z yondoshuvining asoslarini, fraktsiyalar o'rtasidagi munozarali fikrlarni ommaviy axborot vositalari orqali fuqarolarga etkazib turishi zarur. Siyosiy partiyalar saylovoldi kampaniyalarida omma e'tiborini qozonish uchun jamiyatdagi mavjud muammolarning konstruktiv-ratsional echimlarini taklif qilish orqali ishtirok etgan bo'lsalar, parlamentning qonunlarni ijod va qabul qilish faoliyatida esa, partiya

³⁵ Қирғизбоев М. Фуқаролик жамияти: сиёсий партиялар, мафкуралар, маданиятлар. —Т.:«Шарқ». 1998. —Б. 138.

³⁶ Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш — давр талаби. -Т.:Ўзбекистон, 1997. —Б. 122-123.

manfaatiga, ya'ni o'z a'zolari va saylovchilari manfaatlariga mos keluvchi qonunlar qabul qilinishiga erishishlari kerak.

Parlamentdagi partiyalar fraktsiya faoliyatini jamiyat hayotining tarkibiy qismi sifatida e'tirof etadigan bo'lsak, muayyan partiyaga mansub fuqarolarning manfaatlari fraktsiya orqali parlamentga va u qabul qilgan qonunlar orqali jamiyat taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatadi. Siyosiy partiya fraktsiyalari parlamentdan qonunlar ustida ishlash, qabul qilishi va amalda joriy etilinishini nazorat qilishi bilan jamiyat ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-madaniy munosabatlarni muvofiqlashtirgan holda huquqiy tartibga solinishini ta'minlaydi.

Bu o'rinda O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatayotgan siyosiy partiyalar haqida ma'lumot berish maqsadga muvofiq. Milliy mustaqillik davrida tashkil topgan siyosiy partiyalardan biri, bu - O'zbekiston Xalq demokratik partiyasidir. Partiyaga uning 1991 yilning 1 noyabrida bo'lib o'tgan ta'sis qurultoyida asos solingan. Faoliyat maqsadiga, doirasiga ko'ra, XDP asosan ishchilar, hunarmandlar manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan bo'lsa ham, jamiyatning turli ijtimoiy qatlamlari uning a'zolari tarkibini tashkil etadi.

O'zbekiston «Adolat» sotsial-demokratik partiyasi 1995 yilning 18 fevralida bo'lib o'tgan ta'sis qurultoyida tashkil etilgan. Partiya o'z maqsadini jamiyatda adolatni ta'minlashga xizmat qilishdan iborat, deb belgilagan. Zero, «adolat» tamoyili barcha tarixiy davrlarda, barcha davlatlarda muhim hayotiy ahamiyatga ega bo'lib, uning qonuniy asoslarini yaratish va adolatli qonunlar doirasida yashash, mehnat qilish insonlarning azaliy orzu-umidlari bo'lib kelgan.

O'zbekiston «Milliy tiklanish» demokratik partiyasining tarkibi asosan ziyolilar, o'qituvchilardan iborat bo'lib, 1995 yilning 3 iyunidagi ta'sis qurultoyida tashkil topgan. Uning a'zolari milliy taraqqiyotga yurtdoshlarimizda Vatanga sadoqat, millatparvarlik kabi fazilatlarni tarbiyalash orqali o'z hissalarini qo'shishni maqsad qilganlar.

«Fidokorlar» milliy demokratik partiyasi 1999 yil iyun oyidagi ta'sis qurultoyida tashkil topgan bo'lib, u o'z safida mamlakat fuqarolarini, millatning fidoyi insonlarni Vatan ravnaqi manfaatlari asosida birlashtirishni maqsad qilgan. Ayniqsa, yoshlarda Vatanga sadoqat va fidoyilikni kuchaytirish orqali milliy davlatchilikni rivoj toptirish bu partiyaning bosh maqsadlaridan biridir.

O'zbekistonning ichki siyosiy munosabatlari maydonida eng yosh partiya, lekin 2004 yilgi parlament saylovida saylovchilarning eng ko'p ovozi olishga muvaffaq bo'lgan O'zbekiston «Liberal-demokratik partiyasi» 2003 yil 15 noyabrdagi ta'sis qurultoyida tashkil topgan. A'zolarining aksariyat qismini tadbirkorlar va ishbiarmonlar tashkil etgan bu partiyaning asosiy maqsadi – partiya a'zolarining huquq va manfaatlarini qonun darajasida himoya qilish orqali davlatning iqtisodiy jihatdan yuksalishiga erishishdir.

O'zbekiston XDPning markaziy matbuot nashrlari bo'lib "O'zbekiston ovozi", "Golos O'zbekistana" gazetalari, "Muloqot" jurnali chop etiladi. "Adolat" SDPning matbuot nashri "Adolat" ijtimoiy-siyosiy haftalik gazetasidir. MTDPning matbuot nashri "Milliy tiklanish" haftalik gazetasidir. "Fidokorlar" MDPning "Fidokor» nomli ijtimoiy-siyosiy gazetasi haftada ikki marta chop etiladi. O'zLiDeP «XXI asr» nomi ostida haftalik ijtimoiy-siyosiy gazetasini chop etadi.

Bugungi kunda O'zbekistonda mavjud har bir siyosiy partiyaning o'z ommaviy axborot vositalari, maxsus nashri mavjudligi, ularning ijtimoiy qiyofasini, amaliy faoliyat doirasini keng xalq ommasiga ko'rsatishga va baholashga xizmat qiladi. «Ko'ppartiyaviylik, avvalo, jamiyatimizda o'z manfaat va qarashlariga ega bo'lgan har qaysi ijtimoiy qatlam va guruhning maqsad va intilishlarini to'liq aks ettirish uchun kerak».³⁷ Bundan tashqari, partiyalarning ommaviy axborot vositalari keng xalq ommasi o'rtasida o'z tarafdorlari bilan doimiy muloqotini ta'minlash imkoniyati hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida siyosiy partiyalarning faoliyat ko'rsatishi uchun ijtimoiy-siyosiy muhit ham, qonuniy-huquqiy asoslar ham, etarli darajada ta'minlangan. Hatto, davlat, jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan, ularning faoliyatini amalga oshirishi uchun moliyaviy jihatdan zamin yaratilib, rag'batlantirilishi uchun qonuniy asoslar mavjud. Bu esa, o'z navbatida, ularning xalq o'rtasidagi faoliyatini tobora faollashtirishga moliyaviy imkoniyat yaratadi. Bunga misol sifatida 2004 yilgi parlament saylovlarida partiyalarning kurashchan ruhda, maqsad va vazifalarini umuman jamiyatimiz rivoji, undagi kechayotgan islohotlar bilan bog'lab qatnashganlarini ko'rsatish mumkin. Bu siyosiy jarayonda partiyalarning bir-birlaridan ajralib turuvchi tomonlari ham yaqqolroq ko'rinib, partiya fraksiyalarining parlamentdagi faoliyatida ham ko'zga tashlanmoqda. «SHu bilan birga, siyosiy partiyalar xalqni, millatni qadim-qadimdan birlashtirib kelayotgan mushtarak g'oyalar ham borligini doimo esda tutishi zarur. SHu bois ular o'z manfaatlarini himoya qilishda bir-biriga raqib yoki muxolifat bo'lishi mumkin, lekin yagona Vatan, yagona xalq manfaatlari haqida gap ketganda hammasi bir musht bo'lib birlashishi darkor. Bugungi kunda bizning yurtimizda milliy istiqlol g'oyasi ana shunday birlashtiruvchi kuch bo'lib hisoblanadi».³⁸

Xulosa qilib aytganda, **birinchidan**, davlat va jamiyat qurilishining erkinlashuvi hamda demokratiyalashuvini ko'rsatuvchi mezonlar tizimida ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-mafkuraviy munosabatlarni muvofiqlashtiruvchi siyosiy partiyalarning vujudga kelishi hamda faoliyat ko'rsatishiga imkoniyat yaratish mavjud siyosiy tizimning rivojlanish darajasini ko'rsatadi. Zero, «Har qaysi

³⁷ Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократиялаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. -Т.:Ўзбекистон, 2005. —Б. 12.

³⁸ Каримов И.А. Ўша асар. —Б. 14.

siyosiy partiyaning jamiyatimizdagi kuchi ularning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy sohalarda taklif etgan va amalga oshirayotgan dasturlarining ta'siri va ularni qo'llab-quvvatlayotgan tarafdorlari soni bilan o'lchanadi.

Binobarin, partiyalar o'zining ijtimoiy-siyosiy faoliyatini aholi orasida qancha jonlantirib, kengaytirib borsa, xalqimiz va saylovchilarimizning siyosiy ongi va faolligi shuncha yuksalib, ularning islohot va o'zgarishlarga o'tkazadigan ta'siri tobora ortib boraveradi».³⁹ **Ikkinchidan**, jamiyat a'zolarining siyosiy partiyalarga manfaatli munosabatlarini shakllantirish va ularning faoliyatlarida ishtirokini ta'minlash: bir tomondan, davlat va jamiyat qurilishini demokratiyalashtirishda siyosiy partiyalarga bo'lgan ehtiyoji hamda uni qondirish imkoniyatlariga, ikkinchi tomondan, mamlakat ichki va tashqi siyosatida partiyalarning mavqeiga, dasturlarida belgilangan strategik va taktik vazifalarining hayotiyligiga bog'liqdir. «Bu yo'l demokratiya va erkinlikning umume'tirof etilgan va asosiy printsiplariga tayanadi. Ayni paytda, mamlakatimizning tarixiy, milliy va diniy xususiyatlariga va xalqimizning dunyoqarashiga asoslanadi».⁴⁰

Uchinchidan, O'zbekiston mustaqilligining ma'naviy asoslarini mustahkamlash va milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirishda o'z maqsad-intilishlari bilan xalqqa yaqin bo'lgan siyosiy partiyalar faolligini oshirish g'oyat muhim ahamiyatga ega. «Odamlarning faolligini oshirish yo'li esa, o'z navbatida, jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy qarashlar, turli manfaatlarni ifoda etadigan siyosiy partiyalar faolligini oshirish bilan chambarchas bog'liq ekanini hayotning o'zi tasdiqlamaqda»⁴¹. Binobarin, bugungi kunda biz barpo etayotgan davlat va jamiyat taraqqiyotining mohiyatini, uning bugungi va kelgusi rivojlanish bosqichlarini xalqqa tushuntirib borish siyosiy partiyalar faoliyatining muhim yo'nalishi bo'lishi darkor.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.-T.: "O'zbekiston" 2003 yil.

³⁹ Каримов И. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 14 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги «Инсон манфаатларини таъминлаш, ижтимоий ҳимоя тизимини такомиллаштириш-устувор вазифамиз» маърузаси. FF «Тошкент окшоми», 2006 йил 8 декабр. № 240.

⁴⁰ Ўша манба.

⁴¹ Ўша манба.

2. I.Karimov. Bizning bosh maqsadimiz — jamiyatni demokratlashtirish va isloh etishdir. 2005 yil, 29
3. I. Karimov. Yangicha fikrlash va ishlash — davr talabi. 5-jild. Toshkent, 1997 yil, 149-bet.
4. I. Karimov. Demokratik o'zgarishlar — jamiyatimiz yangilanishi asosi. Diplomatiya kormusi rahbarlari, xalqaro tashkilotlar va ommaviy axborot vositalari vakillari bilan uchrashuvda so'zlangan nutq. 1996 yil 27 dekabr.//Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi.-T.: "O'zbekiston", 1997 yil, 290-bet.
5. Karimov I.A. Inson manfaatlarini ta'minlash, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish - ustuvor vazifamiz. / «Toshkent» "O'zbekiston», 2006 yil 28 bet
6. I. Karimov. Qonunlarimiz xalq manfaatlariga xizmat qilsin.// I.Karimov. yangicha fikrlash va ishlash — davrtalabi. 5-jild.. -T: "O'zbekiston", 1997 yil, 283-bet.
7. I.Karimov. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: havfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.// .-T.: "O'zbekiston", 1998 yil, 208-bet.
8. I.Karimov. Xotin-qizlar faolligini oshirish — davr talabi.// I.Karimov. Tinchlik va havfsizligimiz o'z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat'iy irodamizga bog'liq.- T.: "O'zbekiston", 2004 yil, 350-bet
9. I.Karimov. Tadbirkorlar va ishbilarmonlar ijtimoiy qatlami O'zbekiston siyosiy maydonida o'z o'rnini egallashi lozim.
- 10.I.Karimov. Tinchlik va havfsizligimiz o'ch kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat'iy irodamizga bog'liq.-T.: "O'zbekiston", 2004 yil, 21-bet.
- 11.I. Karimov. Ma'naviy yuksalish yo'lida. "Uzbekiston", Toshkent, 1998 yil, 328-bet.
- 12.I.Karimov. Uzbekiston suzib yuradigan muztog' emas. "Izvestiya muxbirlari bilan suhbat".// I.Karimov. Havfsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lida. Toshkent, "O'zbekiston" 1998 yil, 389-bet.
- 13.I.Karimov. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. Toshkent, 1996, 72-bet.
14. I.Karimov. Iqtisodiy Hamkorlik Tashkiloti davlatlari rahbarlarining oliy darajadagi ikkinchi uchrashuvda so'zlangan nutq. 1993 yil, iyul.//
- 15.I.Karimov. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. 1-jild. 264-265-betlar.-T.: "O'zbekiston", 1996 yil.
- 16.I. Karimov. Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz.-Toshkent. "Uzbekiston" nashriyoti. 1997 yil.
- 17.I. Karimov.. Inson, uning huquq va erkinliklari — oliy qadriyat. O'zbekiston Konstitutsiyasi 13 yilligiga bag'ishlangan tantanali majlisda so'zlangan nutq. Xalq so'zi gazetasi, 2006 yil 8 dekabr.
- 18.I.Karimov Milliy istiqlol mafkurası – xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. T.8.-T.: "O'zbekiston", 2000 yil, 489-508 betlar.
- 19.Karimov I.A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot-pirovard maqsadimiz. T.8.-T.: "O'zbekiston", 2000 yil, 462-467 betlar.
- 20.Karimov I.A Yuksak ma'naviyat engilmas kuch/ "Ma'naviyat" 2008 y.
- 21.O'zbekiston respublikasining Siyosiy partiyalar to'g'risidagi Qonuni. // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997.

- 22.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga sharx. // SH.O'razaev taxriri ostida. — T.:O'zbekiston. 1995.
- 23.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga sharx, // SH.O'razaev tahriri ostida. — T.:O'zbekiston. 2001.
- 24.«Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish hamda mamlakatni modernizatsiya qilishda siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish to'g'risida»gi Konstitutsiyaviy qonun va «O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ayrim moddalariga (89-moddasiga, 93-moddasining 15-bandiga, 102-moddasining ikkinchi qismiga) tuzatishlar kiritish to'g'risida»gi Qonun loyihalariga SHarhlar (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi nomiga yo'llagan xatidagi printsiplal mezonlar).
- 25.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish to'g'risida»gi PQ 451 sonli qarori. 2006 yil 25 avgust.
- 26.O'zbekiston jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh qilish yo'lida. T.: 2005.
- 27.A. Begmatov. Ma'naviyat falsafasi yoxud Islom Karimov asarlarida yangi falsafiy tizimning yaratilishi T.: "SHarq", 2000.
- 28.Qirg'izboev M. Fuqarolik jamiyati: siyosiy partiyalar, mafkuralar, madaniyatlar. —T.:«SHarq». 1998.
- 29.Zapasnik M. Loj v politike//Filosofskie nauki. 1991. №8, str.98.
- 30."Polis" jurnali, Moskva, 1994 yil, 1-son, 42-bet.
- 31.Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar.-T.: "O'zbekiston", 2001 yil
- 32.Milliy istiqlol g'oyasi. Darslik..-T.: "Akademiya", 2005 yil
- 33.YUnusov K. Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. Andijon. TND Servis. 2003 yil.
- 34.Alimova D. Insoniyat tarixi - g'oya va mafkuralar tarixidir.-T.: "YAngi asr avlodi", 2001 yil.
- 35.Boboev G', G'ofurov Z. Milliy istiqlol mafkurasi va taraqqiyot.-T.: "YAngi asr avlodi", 2001 yil.
- 36.Jo'raev N. Mafkuraviy immunitet.-T.: "Ma'naviyat", 2001 yil.
- 37.«Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» fani bo'yicha o'quv dasturini tayyorlash va ta'lim tizimiga joriy etish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2001 yil 18 yanvardagi Farmoyishi.
- 38.Nazarov Q. Milliy istiqlol g'oyasining asosiy maqsad va vazifalari.-T.: "YAngi asr avlodi", 2001 yil.
- 39.Norboev T., Ortiqov M., Usmonov M. G'oya va mafkura.-T.: "YAngi asr avlodi", 2001 yil.
- 40.Patiddinov Sh. "Tahdid halokatli kuch" T., "Akademiya" 2003 y.